

T.C.
KÜÇÜKÇEKMECE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Küçükçekmece Rehberlik ve Araştırma Merkezi

Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocukların Ailelerine Yönelik
Psikoeğitim Programı Projesi

PROJE YAZIM KOMİSYONU

Nurşen KÖSE

Müdür Yardımcısı

Seda SÜRME

Rehberlik Hizmetleri Bölüm Başkanı

Ayşegül ÇAKIR

Psikolojik Danışman

Enes DOĞRU

Psikolojik Danışman

Gülistan YAVCIK

Psikolojik Danışman

Gülizar TUNÇ

Psikolojik Danışman

Münevver GÜVEN

Psikolojik Danışman

Tuğba CÖMERT

Psikolojik Danışman

Vedat AL

Psikolojik Danışman

Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocukların Ailelerine Yönelik Psikoeğitim Programı

Programın Tanıtımı

Psikolojik sağlamlığı geliştirmeyi, ailedeki stresi azaltmayı ve ailelerin özel eğitimle ilgili farkındalıklarını artırmayı amaçlayan grup psikoeğitim programı ilçedeki özel eğitime ihtiyacı olan çocukların ailelerinden oluşan 8-10 kişilik bir grup ile 8 oturum sürecektir. Her bir oturumun süresi ortalama 90 dakika olacak şekilde yürütülebilir.

Katılımcıların Seçimi

Katılımcılar, duyurusu yapılan grup psikoeğitim programına başvuran gönüllü, özel gereksinime sahip çocukların ebeveynleri arasından seçilecektir. Katılımcılarla ön görüşme yapılarak program tanıtılacaktır.

Kullanılan Ölçekler

Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerini ölçmek için (Özmen ve Özmen 2012) tarafından geliştirilen Anne-Baba Stres Ölçeği kullanılacaktır. Ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarını ölçmek için Doğan (2015) tarafından uyarlanan Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği kullanılacaktır.

Programın Amacı

Özel gereksinimli çocukların ailelerinin özel eğitimle ilgili bilgi-farkındalık düzeylerini ve ebeveynlerin birbirleri ile sosyal etkileşimlerini artırarak stres düzeylerini azaltıp psikolojik sağlamlıklarını artırmak amaçlanmaktadır.

Alt Amaçlar

1. Özel eğitimle ilgili bilgi ve farkındalığı artırmak,
2. Özel eğitimli çocukların ebeveynlerinin geçirdiği psikolojik süreçler hakkında paylaşım yapmalarını ve bilgilenmelerini sağlamak,
3. Katılımcıların birbirleriyle iletişime geçerek sosyal etkileşimlerini artırmak,
4. Katılımcıların ebeveyn stresi ve psikolojik sağlamlıklarına ilişkin farkındalık kazanmalarını sağlamak,
5. Katılımcıların duygularını fark edip duygularını ifade edebilme becerisi kazanmalarını sağlamak,
6. Katılımcıların iletişim becerilerini geliştirmek,
7. Katılımcıların çocuklarda meydana gelebilecek davranış sorunlarına ilişkin farkındalık kazanmalarını sağlamak,
8. Katılımcıların çocuklarına nasıl mahremiyet eğitimi vereceklerine yönelik bilgilendirme çalışmaları yapmak,
9. Ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdiği zamanın verimliliğini artıran oyunlar öğrenmelerini sağlamak,
10. Özel gereksinimli çocukların ve ebeveynlerinin sahip oldukları haklar konusunda farkındalıklarını artırmak.

1.OTURUM

Oturumun Amaçları

- Programın içeriği ve amaçları hakkında bilgilendirme yapma,
- Grup liderleri ve üyelerle tanışma,
- Grup kurallarını belirleme,
- Psikolojik sağlamlığı ve anne-baba stres düzeylerini ölçmek.

Materyaller

- Boncuk ve şekerlerle dolu bir kase
- Anne Baba Stres Ölçeği
- Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Grup lideri kendini tanıtarak, program hakkında bilgilendirme yapar.
- Üyelerin tanışması için ısınma etkinliği yapılır.
- Velilerinin çocuklarının özellikleri ve tanıları hakkında bilgi paylaşımı yapmaları sağlanır.

Örnek Isınma Oyunu: Lider veya co-lider boncuk ve şekerlerle dolu kaseyi katılımcılara uzatarak içinden istedikleri kadar şeker ve boncuk almalarını söyler. Tüm katılımcılar aldıktan sonra lider “Aldığınız şeker ve boncuk sayısı kadar özelliğinizi söyleyerek kendinizi tanıtabilirsiniz.” şeklinde yönerge verir.

Örneğin; Ben 2 şeker 1 boncuk aldım. Benim ismim Ayşe, Antepliyim, evliyim ve titiz bir insanım. (Başka ısınma oyunları da kullanılabilir.)

- Grup kuralları üyeler ve lider/ler tarafından birlikte belirlenir ve yazılı hale getirilir. Örneğin; Gizlilik, oturumlarda telefonun sessizde olması, geç kalmamak vb. kuralların belirlenmesi.
- Ön test olarak ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarını ölçmek için Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, stres düzeylerini ölçmek için Anne Baba Stres Ölçeği uygulanır.
- Velilere ‘**Oturumlardan beklentiniz ve grupta olma sebebiniz nedir?**’ soruları üzerinden çocuklarının özellikleri ve tanıları hakkında konuşmaları sağlanır.
- Oturumun sonunda programa katılmayan diğer bakım veren kişi-kişilere (Anne, Baba, Büyükanne, Büyükbaba vb.) ulaştırılmak üzere bilgi mektubu verilir.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Özel gereksinimli çocukların ailelerinin psikolojik sağlımlıklarını ve sosyal etkileşimlerini artırmak, stres düzeylerini azaltmak için başlatmış olduğumuz çalışma kapsamında bugün katılımcılarla tanışma, ısınma etkinlikleri yaptık. 8 hafta sürecek olan programımızın grup kurallarını belirledik. Ebeveynlerin psikolojik sağlımlıklarını ve stres düzeylerini ölçmek için ölçek uyguladık. Oturuma katılamayan siz değerli velimize sürece dahil olmanız için her hafta bilgilendirme mektubu gönderilecektir. Sevgiler 😊

ANNE BABA STRES ÖLÇEĞİ		Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman
Sevgili Anne Babalar Aşağıda sizlerin anne babalığa ilişkin duygu ve düşünceleriniz ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki her ifadeyi okuyunuz ve size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız. Teşekkürler.					
1.	Çocuğumu mutlu etmek benim için çok zor.				
2.	Çocuğumun bakımı ile ilgili sorumluluklarım beni öyle yoruyor ki başka bir şey yapmaya isteğim olmuyor.				
3.	Anne/ Baba olmanın zor olduğunu düşünüyorum.				
4.	Çocuğumun bazı şeyleri beni kızdırmak için yaptığını düşünüyorum.				
5.	Çocuk sahibi olduğumdan beri kendime zaman ayıramıyorum.				
6.	Anne/Baba olduğumdan beri kendimi daha yaşlı hissediyorum.				
7.	Çocuğum bir hata yaptığında bundan kendimi sorumlu tutuyorum.				
8.	Çocuğuma kızdığımda davranışlarımı kontrol etmekte zorlanıyorum.				
9.	Anne/Babalığa ilişkin sorumluluklarım beni psikolojik açıdan zorluyor.				
10.	Çocuğumun diğer çocuklara göre daha zor bir çocuk olduğunu düşünüyorum.				
11.	Hayal ettiğim gibi bir anne/baba olamadığımı düşünüyorum.				
12.	Çocuğumun istekleri karşısında tutarsız davranabiliyorum.				
13.	Çocuğumun ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığımı hissediyorum.				
14.	Hayatımdaki en temel stres kaynağı, çocuk sahibi olmaktır.				
15.	Çocuğumu eğitmek konusunda kendimi yetersiz buluyorum.				
16.	Başarısız bir anne/baba olduğumu düşünüyorum.				

(Ölçekte dördümlü Likert tipi bir derecelendirme (Her zaman=4, Sık sık=3, Bazen=2, Hiçbir zaman=1) kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan 64'tür. Ölçekten alınan yüksek puan, anne baba stresinin yüksek olduğunu göstermektedir.)

KISA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Biraz uygun	Uygun	Tamamen uygun
1. Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	1	2	3	4	5
2. Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.*	1	2	3	4	5
3. Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	1	2	3	4	5
4. Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.*	1	2	3	4	5
5. Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.	1	2	3	4	5
6. Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.*	1	2	3	4	5

* Bu maddeler tersten kodlanmaktadır.

(KPSÖ, 5'li Likert tarzında bir ölçektir. "Hiç uygun değil" (1), "Uygun Değil" (2), "Biraz Uygun" (3), "Uygun" (4), "Tamamen Uygun" (5) şeklinde bir cevaplama anahtarına sahiptir. Ölçekte 2, 4, ve 6. maddeler tersten kodlanmaktadır. Tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir.)

2. OTURUM

Oturumun Amaçları:

- Katılımcıların özel eğitimin ne olduğu ve hedefleri hakkında bilgilenmelerini sağlamak,
- Katılımcıların özel gereksinimli çocuğa sahip olduklarını öğrendikten sonra yaşadıkları duygu, düşünce ve tepkileri açığa çıkarabilmelerini sağlamak,
- Katılımcıların özel gereksinimli çocuğa sahip olduklarını öğrendikten sonra geçirdikleri veya geçirebilecekleri psikolojik süreçler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak.

Materyaller

- Yazı tahtası, kalem
- “Balta Bileme” Hikayesi
- “Hollanda’ya Hoş Geldiniz” Hikayesi
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Grup lideri, katılımcılara özel eğitim ve özel gereksinimli çocuklar hakkında bilgilendirme yapar:

Özel eğitim ihtiyacı olan birey: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireyi ifade eder.

- “Sizin çocuklarınızın akranlarından ne gibi farklılıkları var?” sorusu yöneltilir.

Özel eğitim: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir.

- “Sizce özel eğitimin özel gereksinimli çocuklarımıza katkıları nelerdir? Sizlerin çocuklarınızı gönderdiğiniz eğitim kurumlarından beklentileriniz nelerdir?” sorularını yöneltilir. Cevapları aldıktan sonra, “Söylediklerinize ek olarak özel eğitimin çocuklarımıza katkılarını şu şekilde sıralayabiliriz:
  - Çocuğun, kapasitesini en üst düzeyde kullanmasını sağlamak
  - Toplumsal yaşama uyumunu sağlamak
  - Kendine yetebilen bağımsız bir birey olmasını sağlamak
- “Çocuklarımızın özel eğitim uygulamalarına katılmalarının siz ebeveynlere ne gibi katkıları vardır?” sorusu sorulur. Paylaşımlar değerlendirildikten sonra “Bu konuyla alakalı çok sevdiğim bir hikaye var” denilerek “Balta Bileme” hikayesi anlatılır.

“BALTA BİLEME” HİKÂYESİ

Bir ormanda iki kişi ağaç kesiyormuş. Birinci adam sabahları erkenden kalkıyor, ağaç kesmeye başlıyor, bir ağaç devrilirken hemen diğerine geçiyormuş. Gün boyu ne dinleniyor ne öğle yemeği için kendine vakit ayırıyormuş. Akşamları da arkadaşından bir kaç saat sonra ağaç kesmeyi bırakıyormuş. İkinci adam ise arada bir dinleniyor ve hava kararmaya başladığında eve dönüyormuş. Bir hafta boyunca bu şekilde çalıştıktan sonra ne kadar ağaç kestiklerini saymaya başlamışlar ve görmüşler ki ikinci adam çok daha fazla ağaç kesmiş. Birinci adam öfkelenmiş:

“Bu nasıl olabilir? Ben daha çok çalıştım. Senden daha erken işe başladım, senden daha geç bitirdim. Ama sen daha fazla ağaç kestin. Bu işin sırrı ne?”

İkinci adam yüzünde tebessümle yanıt vermiş:

“Ortada bir sır yok. Sen durmaksızın çalışırken ben arada bir dinlenip baltamı biliyordum. Keskin baltayla, daha az çabayla daha çok ağaç kesilir.”

Hikayenin ardından çocuklarının özel eğitimde geçirdikleri zamanı balta bilemek gibi düşünebilecekleri, kendilerine, eşlerine, diğer çocuklarına ayıracakları, dinlenebilecekleri bir zaman olarak değerlendirebilecekleri vurgusu yapılır.

NOT: Grup lideri, grubun özelliğine göre bilgilendirme yapmayı planladığı özel eğitim alanıyla ilgili içeriğe aşağıdaki linkten ulaşabilir.

<https://orgm.meb.gov.tr/www/kitapciklar/icerik/1578>

Grup lideri ebeveynlerin geçirdiği psikolojik süreçler hakkında bilgilendirme yaparak devam eder:

Tüm ebeveynler bebeklerinin olacağını öğrendikleri andan itibaren o bebeğe dair hayaller kurarlar. Bebeğin yaşamını güçleştirecek yetersizliklerle doğacağı ihtimalini hiç düşünmek istemezler. Tüm hazırlıklarını normal doğacak bebeğe yönelik yaparlar. Ebeveynler dışındaki tüm aile bireylerinin de beklentisi bu şekildedir. Bu dönemde birçok ailenin en büyük korkusu bebeğin yetersizlikle doğma ihtimalidir. Bu nedenle genelde aileler “kız ya da erkek olması fark etmez, yeter ki sağlıklı olsun” gibi ifadeler kullanırlar. Bebeğin doğumuyla ailenin yapısı etkilenir. Bebeğin doğumuyla yaşanan mutluluk duygusu ile aile yapısındaki değişimin olumsuz etkilerinden korunmuş olunur. Çocuğun engelli olmasının fark edildiği andan itibaren ise mutluluk yerine hayal kırıklığıyla beraber yoğun bir yas duygusu yaşanabilir. Aile karmaşık bir psikolojik süreç içine girebilir. Çocuklarının durumunun tam olarak ne olduğunu ve ne yapacaklarını bilmediklerinden ötürü yoğun bir kaygı yaşayabilirler. Kendilerini, eşlerini, yakınlarını ya da sağlık çalışanlarını suçlayabilirler. Çocuklarının özel durumunu kabul etmeleri yıllar sürebilir. Bazı ailelerin durumu kabul edebilmeleri için desteğe ihtiyaçları olabilir.

Katılımcılara çocuklarının yaşlılarından farklı olduğunu ne zaman fark ettikleri ve fark ettikleri andan itibaren neler yaşadıkları sorulur. Katılımcıların aktarmış oldukları duygu, düşünce ve tepkiler tahtaya yazılır (İnkâr, kaygı, çaresizlik, şok, umutsuzluk, suçluluk, isyan vb.). Tahtaya yazılanlardan yola çıkarak genelde bu durum karşısında yaşanabilecek duygu, düşünce, tepkilerin ve süreçlerin neler olabileceği hakkında ebeveynlere bilgi verilir:

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerinin Geçirdiği Psikolojik Süreçler

1. Aşama

- Şok
- İnkâr (Reddetme)
- Depresyon(İçe Dönüklük Evresi)

2. Aşama

- Suçluluk
- Kararsızlık
- Kızgınlık
- Utanma

3. Aşama

- Pazarlık Etme Davranışı
- Uyma ve Yeniden Düzenleme

1. AŞAMA

Şok: Çocuklarının engelli olduğunu öğrenen ebeveynlerde sıklıkla gözlenen tepkilerden ilkidir. Genellikle bu durum; ağlama, tepkisiz kalma ve kendini çaresiz hissetme şeklinde ortaya konmaktadır. Bu şok evresi çok kısa ya da uzun sürebilir. Bu evrede ebeveyn yakın çevresi ile etkileşimini tamamen kesmiş durumdadır.

İnkâr (Reddetme): Bazı anne-babalar çocuklarındaki bu farklılığı kabul etmeme davranışı gösterebilirler. Bu davranış sıklıkla insanlara özgü, doğal bir davranış olarak algılandığından kolayca göz ardı edilebilmektedir. Bir koruma biçimi olan inkâr, bilinmeyen korkusundan ve çocuğun gelecekte neler yapabileceğinin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Çocuğun gelecekte yapabileceklerine yönelik duyulan endişeler, tedirginlikler, yüklenilmesi gereken sorumluluklar “çocuğumuzun hali gelecekte ne olacak?” sorusuna yetersiz kalan açıklamalar reddetme davranışının görülmesine neden olmaktadır. Bu süreçte ebeveynler uzmandan uzmana dolaşır, çareler arayarak çocuklarının iyi olabileceği umudunu taşırlar. Anne baba bu devrede kendilerini ifade etmekte de çok zorluk çekmektedir. Bazen ebeveynlerden biri gerçeği kabul ederken diğerinin inkâr etme eğilimi yıllarca görülebilir.

Depresyon (İçe Dönüklük Evresi): Genellikle ebeveynler özel gereksinimli çocuğa sahip olmaları nedeniyle hayal kırıklığına uğrarlar. Böyle bir durumda yaşanan acı, gerçekten sevilen birinin kaybedilmesi karşısında duyulan acıya eş değerdir. Depresyon, acı çekme sürecinin sonunda ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla ebeveynler yükledikleri sorumluluklar karşısında her şeye güçlerinin yetmeyeceği inancı ile depresyona girmektedirler. Hatta zaman zaman kendilerine kızdıkları, zayıflıklarından ya da yetersizliklerinden şikayet ederek öfkelenedikleri de görülebilmektedir. Bu duyguların yoğun olarak yaşanması onları depresyona sürüklemektedir. Depresyon sonucunda ebeveynlerde sosyal etkileşimden kaçınma davranışı görülebilmektedir.

Lider katılımcılara “**Bu süreçte yaşadığınız duyguları, düşünceleri hatırlıyor musunuz? Bu aşamada size destek sağlayan kişi, inanç, durum ve nesnelere var mıydı? Varsa nelerdi?**” sorusu yönelterek grup üyelerinin paylaşım yapmasını sağlar.

2. AŞAMA

Suçluluk duyma: Ebeveynlerin yaşadığı duygular arasında üstesinden gelinmesi en zor olan belki de suçluluk duygusudur. Suçluluk duygusu, ebeveynlerin çocuklarının özel durumuna kendilerinin neden olduğunu düşünmelerinden ya da bazı davranışları nedeniyle cezalandırılmış olabileceklerine inanmalarından kaynaklanabilmektedir. “Neden bütün bunlar oldu” diye yakınır. Anneler “keşke sigara içmeseydim” gibi suçlamalarda bulunurken, babalar “keşke eşime daha çok yardımcı olsaydım” gibi suçlamalarda bulunurlar.

Kararsızlık: Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarıyla deneyimlerini geliştirmeleri ve sevgi ihtiyacını karşılamaları gerekmektedir. Kararsızlık evresinde, sevgi ve kızgınlık duyguları bir arada görülür. Aileler bu duygu ile ya kendilerini özel gereksinimli çocuklarına tam olarak adarlar ya da reddederler. Çoğu gerçeği kabul etmeyerek çocuktan yapabileceğinin fazlasını isterler. Ya da sadece çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılayıp duygusal ihtiyaçlarını görmezden gelirler.

Kızgınlık: Kızgınlık, ebeveynlerin çocuklarını kabule giden yolda önemli bir engeldir. Sıklıkla iki şekilde ortaya konmaktadır. Birincisi, ebeveynler tarafından “Niye bana oldu? Neden bizim başımıza geldi?” sorularına cevap aramakla kendini göstermektedir. İkinci şekli ise kızgınlığın diğer kişilere yönetilmesidir. Ebeveynler kızgınlık duygularını uzmanlara, öğretmenlere, terapistlere yansıtarak onları suçlamaya başlar. Bir başkasını suçlamak kendi suçluluğunu azaltmak veya ondan kurtulmak amacıyla ortaya çıkan bir tepkidir. Bazı ebeveynler ise, yaşamlarında önemli değişikliklere neden olduğu için özel gereksinimli çocuklarına karşı kızgınlık duyarlar.

Utanma: Ebeveynler genellikle çocuklarının çevreleri tarafından alay konusu olacağı endişesiyle utanma duygusu yaşayabilmektedirler. Sıklıkla çocuklarının çevreleri tarafından kabul edilmeyeceği düşüncesiyle çocukla birlikte dışarıya çıkmak istemezler ve eve kapanmayı tercih ederler. Çoğu zaman toplumun çocuklarına gösterdiği ret, acıma ve garipseme duygularıyla baş etmeye çalışırlar.

Lider katılımcılara “**Bu süreçte yaşadığınız duyguları, düşünceleri hatırlıyor musunuz? Bu aşamada size destek sağlayan kişi, inanç, durum ve nesnelere var mıydı? Varsa nelerdi?**” sorusunu yönelterek grup üyelerinin paylaşım yapmasını sağlar.

3. AŞAMA

Pazarlık Etme Davranışı: Ebeveynlerin kabullenme sürecine doğru yaklaştıklarını gösteren aşamalardan biridir. Ebeveynlerin bu davranışı çocuklarının eğitilebileceğini vurgulayan kişilere bilimsel görüşlere veya dini inançlarına bağlı olarak geliştirdikleri düşünülmektedir. Bu davranış, her ebeveynde görülmemektedir. Bu davranışı sergileyen ebeveynler, “çocuğumun kurtulması için her şeyi yaparım, tüm varlığımı veririm” inancı taşımaktadırlar.

Uyma ve Yeniden Düzenleme: Ebeveynlerin çocuklarının özel durumundan ötürü rahatsızlık duymayacak hale gelmeleri, kendilerine yetebilecekleri, çocuklarının neler yapabileceği ile ilgili gerçekçi bir biçimde düşünmeleri ve çocuklarıyla olumlu ilişkiler kurabileceklerini fark etmeleri bu sürece geldiklerinin belirtisidir. Ebeveynler, bu aşamaya belirli bir zaman geçtikten sonra kaygılarının ve duygusal tepkilerinin azalmasıyla geçebilmektedir. Aileler bu duyguları yaşadıkça, kendileri ve çocukları hakkında çok şeyler öğrenirler. Böylece yalnız, çocuklarını değil, kendilerinin de zayıf ve güçlü taraflarını kabul etmeye başlarlar. Bu ebeveynlerin birbirlerine karşı olumlu yaklaşım ve iletişimiyle yakından ilgilidir. Bazı ebeveynler birbirine destek olurken, bazıları da birbirinden uzaklaşabilirler.

Katılımcılara **“Bu süreçte yaşadığınız duyguları, düşünceleri hatırlıyor musunuz? Bu aşamada size destek sağlayan kişi, inanç, durum ve nesnelere var mıydı? Varsa nelerdi?”** sorusu yöneltilerek grup üyelerinin paylaşım yapması sağlanır.

Grup lideri **“Ebeveynlerin çoğu çocuklarının tanınması sonrasında bu aşamalardan geçse de geçtikleri aşamalar ve aşamaların sırası noktasında farklılık yaşayabilmektedir. Kimi ebeveynler bir aşamadan ötekine gidip gelebilir ya da bir aşamayı yaşamayıp ötekine geçebilir”** ifadesini kullanır. Oturum sonunda anne babalara **“Hollanda’ya Hoş Geldiniz”** hikayesi okunur:

“HOLLANDA’YA HOŞ GELDİNİZ” HİKAYESİ

Bana genellikle engelli bir çocuk büyütmenin nasıl bir şey olduğunu sorarlar.

İşte anlatıyorum...

Bir bebek sahibi olacağınızı anladığımızda yaşadığımız duygu, İtalya’ya güzel bir seyahat planı yapmaya benzer.

İtalya hakkında bir sürü kitap ve broşür alırdınız ve harika planlar yapmaya başlardınız.

Colesium. Mikelanjelo’nun Davut’u. Venedik’teki gondollar. İtalyanca birkaç sözcük bile öğrenirsiniz. Her şey çok heyecan vericidir.

Aylar süren beklemeden sonra, o gün gelir çatar. Bavullarınızı toplar, yola çıkarınız. Birkaç saat süren yolculuktan sonra, uçağınız havaalanına iner. Hostes mikrofonu eline alır ve **“Hollanda’ya hoş geldiniz”** der.

“Hollanda mı?” dersiniz. **“Ne demek istiyorsunuz? Ne Hollanda’sı? Ben İtalya’ya bilet almıştım! Benim İtalya’ya gitmem gerek. Tüm yaşantım boyunca İtalya’ya gitmenin düşünüyordum ben.”**

Fakat uçuş rotasında bir değişiklik yapmışlardır.

Hollanda’ya inmişsinizdir ve orada kalmanız gerekir.

Önemli olan sizi korkunç, iğrenç ve pis bir yere, açlığın ve hastalıkların ortasına bırakmamışlardır. Sadece farklı bir yerdesiniz.

Bu yüzden çıkıp yeni broşür ve kitaplar almanız ve yepyeni bir dili öğrenmeniz gerekmektedir. Ve daha önce hakkında hiçbir şey bilmediğiniz insanlar tanımak zorundasınızdır.

Gittiğiniz yer sadece farklı bir yerdir. Oradaki yaşam, İtalya’dakinden daha yavaştır, İtalya kadar etkileyici değildir. Fakat bir süre orda kaldıktan sonra nefesinizi tutar ve çevrenize bir bakarsınız... ve Hollanda’nın yel değirmenlerini fark edersiniz... Ve lalelerini.

Hollanda’nın Rembrandtları bile vardır.

Fakat tanıdığınız herkes İtalya’ya gidip gelmektedir... Sürekli orada geçirdikleri güzel günleri anlatmaktadırlar. Ve yaşamınız boyunca **“Evet, benim de gitmem gereken yer orasıydı.”**

Ben de aynı planı yapmıştım” dersiniz.

Bu nedenle duyduğunuz acı asla, asla dinmez... Çünkü yitirdiğiniz düş çok önemli bir düşür.

Ancak... tüm yaşamınızı İtalya’ya gidemediğiniz için üzülerken geçirseniz, Hollanda’nın güzelliklerinin hiçbirinin tadını çıkaramazsınız.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bugünkü oturumumuzda, özel eğitimin ne olduğu, amaçları, ailenin çocuğun özel gereksinimlerini kabullenme süreçleri hakkında paylaşımlarda bulunuldu. Sizlerin de yararlanması için gerekli bilgileri ekte sunuyoruz. Sevgiler ☺

(Grup lideri, grubun özelliğine göre bilgilendirme yapmayı planladığı özel eğitim alanıyla ilgili kitapçığı linkten indirerek mektuba ekleyebilir.)

<https://orgm.meb.gov.tr/www/kitapciklar/icerik/1578>

3.OTURUM

Oturumun Amaçları

- Katılımcıların duygunun ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu bilmelerini sağlamak,
- Katılımcıların kendi duygularını keşfetmelerini sağlamak,
- Katılımcıların stres tepkilerini ve strese yönelik yakın ve kaçınmacı davranışlarını fark etmelerini sağlamak,
- Katılımcıların duygularını kabul etmeleri ve kendilerine şefkat göstermelerini sağlamak.

Materyaller

- 2 adet A4 kağıdı üzerinde çizilmiş insan figürü
- Yaşam Duygulanım Çizelgesi
- Bilgi mektubu, zarf
- Renkli kalemler

SÜREÇ

- Katılımcılara duygunun ne olduğu sorulur. Alınan yanıtlar bir kenara not edilir.
- Duygunun bilimsel tanımı yapılır. Duygu; bir olay, kişi, nesne ya da durumun kişinin iç dünyasında oluşturduğu etkidir. Bu hisler beyinde amigdala denilen bir kısımda yönetilir.
- Katılımcılara; stres durumlarını nasıl algıladıkları sorulur.
  - Verilen materyal üzerine (İnsan Bedeni Figürü- A4 kağıdında)
  - Ne hissettikleri?
  - Ne düşündükleri?
  - Neler yaptıkları? Sorularının yanıtlarını cevaplandırmaları istenir. İsteyen katılımcılar figür üzerinde not alabilirler.
- Bahsettiğimiz bu duygulanımların özellikle bizi zorlayan duyguların bir kısır döngüsü olduğu üzerinde durulur. Olumsuz duygular kişinin yaşam işlevlerini bozup, fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkiler ve bunlar da kişinin yeniden olumsuz duyguları yaşamasına sebep olur.
- **“Bu döngüden nasıl çıkarız?”** sorusu katılımcılara yöneltilir. Yanıtlar alındıktan sonra: **“Bu döngüden duygulanım düzenleme ile çıkarız. Örneğin; nefes egzersizleri, kas gevşetme egzersizleri gibi. Kabul ve şefkat de bu zincir içerisinde bulunan ilmeklerdendir.”** (Uygulayıcı bu aşamada yetkinliğine göre herhangi bir nefes ya da gevşeme egzersizi yaptırabilir).
- Diğer insan bedeni figürüne, kişinin çocukları ile ilgili süreçte hissettiklerini yazması istenir. **Bu duyguları bedeninizin neresinde/ nerelerinde hissettiniz? Kağıt üzerindeki insan figürü üzerine yerleştiriniz. Bu duygular sizi zorluyor mu? Bunların ne kadarını kabul ediyorsunuz? Sizce hangilerini reddediyorsunuz? Peki bu duygu size ne yapıyor? Ne söylüyor? Bir kelime ile anlatın.** Şeklinde yönerge verilir ve isteyen katılımcıların grupta paylaşımları istenir. Lider katılımcılarda ortaya çıkan ortak duyguları vurgulayarak, duyguların normal olduğunu belirtebilir.

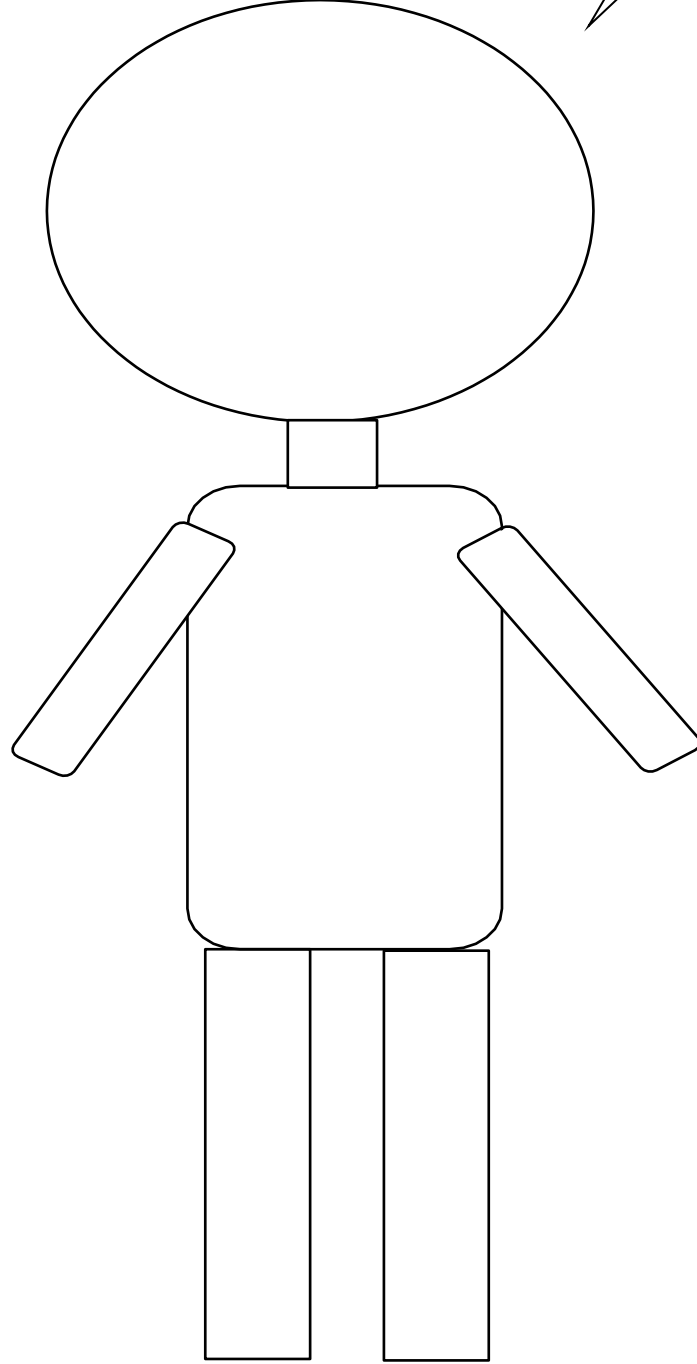
- **Şimdi sizden çocukluğunuzda güzel olarak anımsadığınız bir anınızı seçmenizi istiyorum. Gözlerinizi kapatın ve o anki size bir bakın, neler yapıyorsunuz? Nasıl hissediyorsunuz? Ondan keşfettiğiniz duyguyu alın ve kabul edin. Yavaşça gözlerinizi açın.**
- **Şimdi kendi çocuğunuzla ilgili sizi zorlayan duyguyu yaşadığınız bir anıyı seçin ve gözlerinizi kapatın. Kendinizi gözlemleyin, neler yapıyorsunuz? Çocuğunuz nasıl hissediyor? Siz nasıl hissediyorsunuz? Neye ihtiyacınız var? O küçük kendinizden aldığınız duygu ile şimdi kendinize yaklaşın ve şu anki kendinize o duyguyu verin. Neye ihtiyacınız varsa şimdi şu anda o ihtiyacı giderin. Kendinize her zaman yanınızda olacağınızı ve ihtiyacın halinde ona orda olabileceğinizi söyleyerek yavaşça oradan uzaklaşın ve oturuma gelin.**
- **Bu çalışma sonrasında yaşam duygulanımı etkinliğine geçilir. Katılımcılara yaşamda pek çok olay yaşadığımız ve buna karşılık farklı duygular geliştirdiğimiz ifade edilir. Bazen neşeli oluruz, bazen kızgın, bazen üzgün gibi...Şimdi dağıtılan formlara (Yaşam duygulanım çizelgesi) bakarak bu zamana kadar yaşadığımız önemli olayları, sizin için kritik durumları düşünün ve tarihlerini de belirterek çizelgeye yerleştirin. Bu olaylardaki duygularınızı da duygularım kısmına yerleştirin ve duygularınızı çizgi çizerek birleştirin. Kendi yaşam duygulanım çizelgenize baktığınız zaman bazen olumlu, bazen olumsuz duygular yaşadığınızı görüyor olacaksınız. Hayatta hiçbir zaman bir duygu ömür boyu sürmeyeceği vurgulanarak isteyen katılımcıların paylaşım yapması sağlanır ve oturum sonlandırılır.**

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bugünkü oturumumuzda, duyguların ne olduğu, nasıl geliştiği, var olan olumsuz duygularla nasıl baş edilebileceği konuşuldu. Duygu; bir olay, kişi, nesne ya da durumun kişinin iç dünyasında oluşturduğu etkidir. Bu hisler beyinde amigdala denilen bir kısımda yönetilir. Bazen bizi zorlayan duygular bir kısır döngü yaratabilir. Olumsuz duygular kişinin yaşam işlevlerini bozup, fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkiler ve bunlar da kişinin yeniden olumsuz duyguları yaşamasına sebep olur. Bu duygular zorlayıcı yaşam olayları karşısında verilen normal tepkilerdir. Bu döngüden nefes egzersizleri, kas gevşetme egzersizleri, kabul ve şefkat gibi duygulanım düzenleme yöntemleri ile çıkılabilir. Hayatta hiçbir duygu ömür boyu sürmeyecektir, unutmayınız. Sevgiler ☺

İNSAN BEDENİ FİGÜRÜ

**Duyularınıza Bakın,
Bedeninizde Nerede
Hissettiğinize Odaklanın ve
Görselde Yerleştirin.**

YAŞAM DUYGULANIM ÇİZELGESİ

- Önemli Yaşam
Olaylarınızı Düşünerek
Yıllarını Çizelgede
Yerleştiriniz.

4.OTURUM

Oturumun Amaçları

- Katılımcıları iletişim, iletişim becerileri ve iletişim engelleri hakkında bilgilendirmek,
- Katılımcıların iletişim dillerini geliştirerek anlaşıldıklarını hissettirmek,
- İletişim çatışmalarının azalmasını sağlamak,
- Çevreyle iletişimde olumlu bakış açısı kazandırmak.

Materyaller

- Kâğıttan taç veya yapışkanlı kâğıt
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- “Alın Yazısı” etkinliğiyle oturum başlar. Aşağıdaki iletişim engellerinin olduğu yapışkanlı kağıtlar üye sayısı kadar hazırlanır. Üyenin kendisine verilen iletişim engelinin ne olduğunu göremeyeceği şekilde alınaya yapıştırılır (İstenmesi durumunda kâğıttan taç yapılarak üstüne iletişim engelleri yazılabilir). Üyelerin birbirlerini görecektir şekilde oturmaları istenir. Bir konu belirlenip sırayla üyelerin o konu hakkında konuşması istenir. Örneğin; Yemek tarifi verme. Bir üye konuşurken diğer üyeler konuşan üyenin alnındaki iletişim engeline uygun şekilde iletişime geçer (Yemek tarifi verirken alnında yargılama, eleştirme ve suçlama yazan üyeye diğer üyeler “O soğan öyle mi doğranır” diyebilirler). Tüm üyelerle sırayla, iletişim engeli doğrultusunda iletişime geçilir. Etkinlik tamamlandıktan sonra tüm üyelerin neler hissettikleri ve neler düşündükleri konusunda değerlendirme yapmaları istenir. Değerlendirme bittikten sonra “**İletişim nedir?**” sorusu katılımcılara yöneltilir. Gelen cevaplar değerlendirildikten sonra iletişim, iletişim becerileri ve iletişim engelleri hakkında bilgi verilir.

- **İLETİŞİM** : Cüceloğlu (1998) insanların günlük hayattaki problemlerini çözmek için kullandıkları düşünce alışverişi olarak tanımlanmıştır (Cüceloğlu, 1998, s. 12). “Bir canın başka bir cana dokunması” olarak da özetlenebilir (Cüceloğlu, 2015, s. 13).

Cüceloğlu, D.(1998). Yeniden İnsan İnsana. İstanbul: Remzi.

Cüceloğlu, D. (2015). İletişim Donanımları (50. Basım). İstanbul: Remzi.

- **İLETİŞİM BECERİLERİ** : İletişim becerileri arasında kendimizi doğru ifade etmek, empati kurmak, etkin dinlemek, beden dilini ve ses tonunu doğru kullanmak, önyargısız yaklaşmak olarak sıralanabilmektedir.

İLETİŞİM ENGELLERİ ve ETKİLERİ

1. EMRETME, YÖNETME

“Yapman gerekir...”, “Yapmak zorundasın...”

- Korku ya da aktif direnç yaratabilir.
- Söylenenin tersini denemeye davet edebilir.
- İsyankar davranışa ya da misillemeye yol açabilir.

2. UYARMA, TEHDİT ETME (GÖZDAĞI VERME)

“...yapmasan....olur.”, “ Ya ....yaparsın, ya da ben sana ....yaparım”

- Korku, boyun eğme yaratabilir.
- Söz konusu söylenenlerin yapılıp yapılmayacağını “denemeye” yol açabilir.
- Gücenme, kızgınlık, isyankarlığa neden olabilir.

3. AHLAK DERSİ, VAAZ VERME

“.....yapmalıydın”, “senin sorumluluğun”, “.....şöyle yapman gerekir”

- Zorunluluk ve suçluluk duyguları yaratır.
- Kişinin durumunu daha şiddetle savunmasına yol alabilir. (Kim demiş?)
- Kişinin sorumluluk duygusuna güvenilmediği izlenimi verir.

4. ÖĞÜT VERME, ÇÖZÜM GETİRME, FİKİR VERME

“Ben olsam?...”, “Neden.....yapmıyorsun?”, “Neden?”, “Sana şunu söyleyeyim?”

- Kişinin kendi sorununu çözmekten aciz olduğunu ima eder.
- Kişinin sorununu bütünüyle düşünüp, değişik çözümler denemesine engel olur.
- Bağımlılık ya da direnme yaratabilir.

5. MANTIK YOLUYLA İNANDIRMA, TARTIŞMA

“İşte şu nedenle hatalısın...”, “Olaylar gösteriyor ki...”, “Evet ama...”, “Gerçek şu ki...”

- Savunucu tutumları ve karşı koymayı kışkırtır.
- Çoğunlukla karşıdakinin iletişimi kesmesine ve artık dinlememesine yol açabilir.
- Kişinin kendini beceriksiz ve yetersiz hissetmesine neden olabilir.

6. YARGILAMA, ELEŞTİRME, SUÇLAMA

“Olgun düşünmüyorsun.”, “Tembelsin.”, “Hep böyle yapıyorsun.” “Sen işe yaramazın birisin.”

- Yetersizlik, aptallık suçlaması, yanlış değerlendirme anlamı taşır.
- Olumsuz bir yargıya hedef olma ya da azarlanma korkusuyla kişinin iletişimi kesmesine yol açabilir.
- Genellikle kişi yargı ve eleştiriyi gerçek olarak algılayıp ve kendini “Ben kötüyüm” şeklinde algılar; ya da “Siz de mükemmel değilsiniz.” diye düşünüp o da karşıdakini eleştirip yargılar.

7. ÖVME, GÖRÜŞÜNE KATILMA, TEŞHİS KOYMA

“Çok güzel yapmışsın.”, “Haklısın, o çok kötü birine benziyor.”, “En başarılı sensin”,

- Beklentilerin çok yüksek olduğunu ima eder.
- İstenilen davranışı yaptırabilmek için söylenen, içtenlikten yoksun bir manevra gibi algılanabilir.
- Kişinin öz-imesi(kendini algılayışı) ile övgü arasında uyum yoksa kaygı yaratabilir.

8. AD TAKMA, GÜLÜNÇ DURUMA DÜŞÜRME

“Koca bebek”, “Hadi bakalım süpermen”, “Gerizekalı”, “Hadi sende sulu göz”

- Kişinin kendini değersiz hissetmesine, sevilmediği kanısına varmasına yol açabilir.
- Kişinin öz-imesi üzerine çok olumsuz bir etki yapabilir.
- Genellikle karşılık vermeye kışkırtır.

9. TAHLİL ETME, TANI KOYMA

“Senin derdin ne biliyor musun?”, “Herhalde çok yorgunsun.”, “Aslında sen öyle demek istemedin.”, “Biliyorum bunu... şunun....için yaptın.”

- Tehdit edici, tedirgin edici olabilir ve başarısızlık duygu uyandırabilir.
- Kişi kendini korunmasız, kısırılmış hisseder, kendisine inanılmadığı kanısına varabilir.
- Yanlış anlaşılma endişesiyle iletişimi kesebilir.
- Okul öncesi dönemi çocuklarına yapıldığında eğer söyledikleriniz doğruysa zihin okuduğunuzu düşünerek korkar ve sizinle iletişimi kesebilir.

10. GÜVEN VERME, TESKİN/ TESELLİ ETME

“Aldırma”, “Boş ver, düzeler.”, “Hadi biraz neşelen.”, “Zamanla kendini daha iyi hissedersin”

- Kişinin kendini “anlaşılmamış” hissetmesine neden olabilir.
- Kızgınlık duyguları uyandırabilir (Size göre kolay tabi),
- Kişi genellikle söyleneni “Kendini doğru hissetmen doğru değil” biçiminde algılanabilir.

11. İNCELEME, ARAŞTIRMA, SORUŞTURMA

“Neden?”, “Kim?”, “Sen ne yaptın?”, Nasıl?”

- Soruları cevaplama genellikle eleştiri veya zorunlu çözüm getirdiğinden, kişi genellikle hayır demeye, yarı doğru yanıt vermeye, kaçmaya yönelir veya yalan söylerler.
- Sorular genellikle soru soranın nereye varmak istediğini açıklamadığından, kişi korku ve endişeye kapılabilir.
- Karşısındaki endişelerinden doğan sorulara cevap vermeye çalışan kişi, kendi sorununu gözden kaçırabilir.

12. KONU DEĞİŞTİRME, İŞİ ALAYA VURMA, ŞAKACI DAVRANMA

“Boş ver, daha güzel şeylerden konuşalım.”, “Sen neden dünyayı yönetmiyorsun?”

- Yaşamın güçlüklerle konuşmak yerine onlardan kaçmak gerektiği mesajı verebilir.
- Kişiye sorunların önemsiz, saçma ve geçersiz olduğu duygusunu verebilir.
- Kişi bir güçlükle karşılaştığında açık davranmaktan çekinebilir.

13. KIYASLAMA

“O senden daha çok çalışıyor.”, “Aranızdaki en başarılı kişi o”

- Kendini yetersiz hissedebilir.
- Beğenilmediği duygusuna kapılabilir.
- Haset ve kıskançlık yaratabilir.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bu oturumda iletişimin ne olduğunu, etkili iletişim becerilerini ve iletişim engellerini konuştuk. Alın Yazısı etkinliğiyle iletişim engellerinin bize hissettirdiklerini anlamış olduk. Sizlerin de yararlanması için iletişim engellerini ve engellerin karşı tarafa etkilerini anlatan metni buraya ekliyoruz. Sevgiler 😊

(Lider, iletişim engelleri ve etkileri metnini bilgi mektubunun sonuna ekler.)

5. OTURUM

Oturumun Amaçları

- Ailelerin çocuklarında gelişebilecek problem davranışlar hakkında bilgi edinmelerini sağlamak,
- Çocuklarda gelişen problem davranışlar karşısında ebeveynlerin neler yapabileceklerini keşfetmelerini sağlamak.

Materyaller

- Davranış Değerlendirme Formu
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Grup lideri katılımcılara Davranış Değerlendirme Formunu dağıtarak çocuklarında en sık karşılaştıkları en az üç davranış problemini, bu durumla karşılaştıklarında neler yaptıklarını ve etkili olup olmadığını yazmalarını ister.
- Gönüllü üyelere yazdıkları problem davranışı, çözüm yöntemlerini ve etkililiğini paylaşmaları istenir.
- Katılımcılardan gelen cevaplar grupta konuşularak lider/co-lider tarafından üyelere kullandıkları davranış değiştirme yöntemlerinin etkililiği hakkında geri bildirimde bulunulur.
- Lider tarafından üyelere çocuklarda görülebilecek problem davranışlar ve çözüm önerileri hakkında aşağıdaki metinden yararlanılarak bilgilendirme yapılır:

Problem Davranışlar

Özel gereksinimli çocuklarda öfke nöbetleri, saldırganlık, yalan söyleme, bağırma, kendisine, başkasına ya da eşyalara zarar verme, vurma, sürekli konuşma, bağırma, alt ıslatma, nesnelere fırlatma, izinsiz eşya alma, tırnak yeme, uyuklama, yerinden kalkma, ödevini yapmama, küfür etme gibi problem davranışlar görülebilir. Dikkat çekme, görevden kaçma, duyuşsal uyarana elde etme, bir şey elde etme gibi sebepleri olabilir.

Tıbbi / Psikolojik Nedenler: Davranış bazen nörolojik nedene bağlı çıkabilir. Örn; tik, epilepsisi olan çocuğun uykuya dalmaması, ilaç, açlık, uykusuzluk, ağrı, mide-sindirim güçlüğü.

Çevresel Nedenler: Gürültü, oda ısısı, sevmediği durumları değiştiremediğinden kulak kapama, gülme, ağlama, vurma vs.

Çocuktan Beklenen Görevin / İşin Özelliği: Gelişimsel düzeyin altında ve üstünde olan etkinlikler ayağa kalkma, bağırma, anlamsız sesler vs.

Davranış Değişirme Yöntemleri

Çocuklar olumsuz davranışlar gösterdiğinde ailenin yapması gereken şey bu davranışların tekrarlanmasını ve süreklilik kazanmasını engellemektir. Bunu sağlarken fiziksel şiddet uygulamak ya da korkutmak gibi yöntemler kesinlikle uygulanmamalıdır. Şiddet uygulamak uzun süreçte çocuklarda travmalara yol açmaktadır.

1) Davranış Zincirini Kırma

Problem davranışların sürekliliğini kırmak için yakınlık kontrolü sağlanarak, çocukla olumlu iletişime geçilmelidir. Çocuk suçlanmadan davranışların; sebepleri ve hangi durumlarda ortaya çıktığı belirlenerek tepkileri azaltılmaya çalışılmaz.

- a) Problem davranışları azaltmanın en iyi yolu **önlemektir**. Önleme ise öncülleri / ortamı değiştirmekle mümkün olabilir. Çocuğun gereksinimi olan iletişim, oyun ve boş zamanlarını geçirme becerileri gibi yeni becerilerin öğretilmesi, çocuğun özelliğine uygun öğretim yöntemi kullanılması, uygun materyal ve araç-gereç kullanılması, doğru davranışların ödüllendirilmesi, çocuğun günlük yaşama aktif katılımının artırılması, sevmediği etkinlikten sonra sevdiği bir etkinliği yapabileceğini göstermek / öğretmek çocukta problem davranışların gelişmesini önleyebilir.
- b) **Karmaşık yönergeleri basitleştirmek**: Bu durumlarda "**Hayır**" demek yerine "Parka mı gitmek istiyorsun? Tamam, bulaşıkları yıkayayım parka gidelim." diyerek tepki vermeniz sadece "hayır" demenizden daha etkili olacaktır.
- c) Çocuğun dikkatini dağıtacak ve çalışma sırasında kullanmayacağınız **materyalleri, oyuncakları ve nesnelere ortadan kaldırmak**.
- d) **Seçme şansı vermek**: Ödülünü seçmek, yazı yazacağı kalemi seçmek (hangi renkle yazmak istersin? sorusunu sorabilirsiniz).

2) Taklit Yoluyla Olumlu Davranışın Öğretilmesi

Çocuklarda davranışlar, çocuğun yakın çevresinden başlayarak çevresindeki bireyleri gözleyip, taklit etmesiyle de oluşabilir. Bu nedenle çocukta değişmesini istediğimiz davranış için ebeveyn öncü olup davranışı öğretmelidir. Örneğin; el yıkamayan bir çocukla birlikte her yemekten ve tuvaletten sonra ebeveyn tarafından el yıkama gösterilerek davranışın kalıcı olması sağlanabilir.

3) Uygun Davranışların Arttırılması

Dikkatinizi çocuğunuzun uygun olmayan davranışlarına yöneltmeyin. Çocuğunuz için gerçekçi hedefler belirleyin. Çocuğunuz uygun davranışlar gerçekleştirdikçe nasıl pekiştireceğinizi, ne tür pekiştireçler kullanacağınızı belirleyin. Çevrede düzenlemeler yapın. Her zaman açık ve tutarlı olun. Karmaşık davranışları küçük parçalara bölerek öğretin.

4) Pekiştirme

Pekiştirme yöntemi ile çocuğun olumsuz davranışları görmezden gelinip, olumlu davranış gösterdiğinde ödüllendirilmesi (sevdiği bir yiyecek, oyuncak ya da sevdiği bir etkinliği olumlu davranış geliştiğinde hemen vermek), takdir edilmesi sağlanarak olumsuz davranışların azaltılması ve bunun yerine uygun davranışlar edinmesi sağlanır.

Pekiştirme Kullanımı: Özel gereksimli çocuklara yeni davranışlar kazandırmak üzere bilinen en etkili yol sistematik olarak pekiştirme uygulamasını yapmaktır. Çocuklara uygun davranışlar kazandırmak için şu pekiştirme araçları kullanılabilir:

- a) **Sözsüz ifadeler:** gülümseme, alkışlama, baş ile onaylama, göz kırpması.
- b) **Bedensel iletişim:** kucaklama, başını okşama, sırtını sıvazlama, yüzüne dokunma, makas alma.
- c) **Övgü Sözcükleri ya da Sözcük Grupları:** aferin, ne kadar güzel, bunu sen mi yaptın, çok iyi bir iş v.b.
- d) **Etkinlik Pekiştirme araçları:** yap-boz, şarkı söyleme
- e) **Nesnel Pekiştirme araçları:** oyuncak materyel
- f) **Sembol Pekiştirme araçları:** yıldız, jeton vs.

Pekiştirme Kullanırken Dikkat Edilmesi Gerekenler: Pekiştirme uygun davranışın hemen ardından sunulmalıdır. Davranış yerleştikçe pekiştirme silikleştirme uygulanmalı. Etkili pekiştirme araçları kullanılmalı ve pekiştirme araçları çeşitlendirilmelidir. "Seni sevmem", "seni terk ederim" vb. ifadeler pekiştirme araçları olarak kullanılmamalıdır.

5) Söndürme (Görmezden Gelme)

Davranışın özellikle dikkat çekmek için sergilendiği belirlenirse söndürme yöntemini kullanmak uygun olacaktır. İstenmeyen davranış sergilenince kızgınlık göstermeden çocukla ilgilenmemeli, sonrasında istenilen davranışları ödüllendirmelidir. Kendine ve başkalarına zarar verme davranışında bu yöntem uygun değildir.

6) Yeniden Yönlendirme

Bu yöntem çocuğun problem davranışını sergilemesinin ardından, bu davranışın sergilenmediği (gözlenmediği) bir ortamdaki bir görevi/iş yapması için yeniden yönlendirilmesidir. Çocuğun, yinelenen bir davranış olan kollarını çırpma davranışı gibi durumlarda, davranışla uyuşmayan ancak davranışını durdurabilecek boyama yapma, yazı yazma ya da hamurla oynama gibi etkinliklere yönlendirilmesidir. Yetişkin bu yöntemi kullanırken özellikle, istenmeyen davranışa dikkatini vermeyerek, uygun davranış başladığı ve sürdürüldüğü zaman ona dikkatini vererek pekiştirmelidir.

7) Mola

Çocuk, belli bir süre için (hoşlandığı bir şeyi / pekiştirici almasını engelleyecek ve 5-10 dakikadan uzun olmayacak şekilde) pekiştirme araçlarından uzaklaştırılır. Ebeveynin/öğretmenin bu aşamada "Eğer birisine tükürürsen, odana gideceksin." gibi açıklama yapması uygundur. Mola süresi tamamlandığında "Tamam mola bitti, gelebilirsin." denir ve çocuk moladan önceki ortama getirilir, **uygun davranışları gözlenerek ödüllendirilir.**

8) Düzeltme

Düzeltme, çocuğun çevreyi uygun olmayan bir davranış yapmadan önceki haline getirmesi olarak tanımlanabilir. Örneğin, oyuncakları atan çocuğa onları toplatmak gibi. Kazayla yapılan davranışlarda bu yöntem uygulanmaz.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bugün katılımcılarımızla özel gereksinimli çocuklarda ortaya çıkabilecek davranış problemlerini ve bu problemlerle karşılaşıldığında neler yapılabileceğini konuştuk. Sizin de yararlanmanız için olumlu davranış geliştirmede kullanılacak etkili yöntemleri sizlerle paylaşıyoruz. Sevgiler ☺

(Lider, sunulan davranış değiştirme yöntemlerini zarfa koyar.)

6.OTURUM

Oturumun Amaçları

- Katılımcıların çocuklarının gelişim dönemleri ve özellikleri hakkında bilgi edinmelerini sağlamak,
- Çocuklarına mahremiyet eğitimini nasıl verebileceklerini aktarmak.

Materyal

- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Lider katılımcılara: **“Sizce cinsel eğitim nedir?”** sorusunu yöneltir. **“Çocuklarımıza cinsel eğitim verilmeli midir? Neden?”** sorularını yöneltir. Katılımcıların cevapları alınır ve cinsel eğitimin tanımı yapılır: **“Çocuklarımıza yaşamın ve kişiliğin ayrılmaz parçası olan cinsellik hakkında bilgi verilmeli ki; çocuğumuz kendi cinsiyetini, cinsel kimliğini bilmeli, cinsiyetine uygun davranışlar göstermeli ve kendini olası tehlikelerden koruyabilmelidir.”**
- Lider: **“Sizce cinsel eğitim nerede ve ne zaman verilmelidir?”** sorusunu yöneltir ve şu açıklamayı yapar: **“Cinsel eğitim doğumla başlar ve ölene kadar devam eder. Doğumla başladığına göre ilk cinsel eğitim de ebeveynler tarafından verilir ve buna Mahremiyet Eğitimi denir.”**
- Lider: **“Siz çocuğunuza cinsel eğitim verdiniz mi, bunu nasıl yaptınız? Hangi kaynaklardan faydalandınız?”** şeklinde sorularla ebeveynlerin yaşadığı sürece ve bu süreci nasıl yönettiklerine dair bilgi alır.

Şu açıklamalar yapılır:

“Cinsel eğitim (0-18 ay) oral dönem dediğimiz çocuğun emme döneminde başlar. Bebek ilk 6 ay hayatta kalmak için emer. Fakat sonrasında ek gıdaya geçişle beraber güvenli bağlanma evresine geçilir ve bebek anneyi hoşnut olduğu için emer. Bebek dişi çıkmaya başladığında çok emer, emdikçe hırslanır ve annenin memesini ısırabilir. Burada mahremiyetin ilk kuralı olan nefsin kontrol etmeyi öğretmeliyiz. Ne kadar hoş olursa olsun başkasına zarar vererek hak elde edemezsin düşüncesi bebeğe öğretilmelidir.

Bebek memeyi ısırduğunda bebeğin burnuna dokunup bebek ağzını açınca memeyi çıkarıp 10 saniye bebekle konuşulur: **“Böyle yaparsan sana meme yok. Yemeği ısırmanın gerekiyor”** sakın ama kararlı bir ses tonu ile konuşulmalı ve emzirmeye devam edilerek, bebek her ısırduğunda aynı süreci tekrarlayarak bebekteki hırsın geçmesi sağlanır. **“Çok isteyebilirim ama başkasına zarar vererek hak elde edemem”** düşüncesi bebek henüz bu yaşlardayken oluşmalıdır.

- Lider katılımcılara: **“Çocuklarınız bebekken altını evde nerelerde açardınız ve bu süreçte yanınızda kimler vardı?”** sorusunu yöneltir ve şu açıklamayı yapar: 0-18 aylarında bebeğe “örtülülük ve gizlilik” öğretilmelidir. Bebeğin altı sadece bebeğin odasında açılmalı, orada yalnız olunmalı ve oraya gidene kadar bebeğin vücudu örtülü olmalıdır. Her seferinde bebeğe “bezini değiştireceğiz odana gidiyoruz” denmeli ve başkalarının yanında altını değiştirmemeli, çocukların kıyafetlerini başkalarının yanında değiştirmemeliyiz. Bebeğin cinsel organları sevgi objesi yapmadan temizlenmeli, şaka konusu edilmemeli, göstermesi istenmemeli ve cinsel organlarına üstünlük tanımlayıcı cümle kurulmamalıdır. Çünkü bu çocuğun cinsel kimlik gelişimi açısından oldukça sakıncalıdır. Bu sebeple temizlik yaparken, pişik kremi sürerken abartıya kaçmamalı ve baskı uygulanmamalıdır. Bu şekilde bebek iyi dokunmuş ve kötü dokunmuş ayrımını yapmayı öğrenmiş olur. Bebek yürümeye başladığında elinden tutarak “bezini değiştireceğiz banyoya / odana” deyip bezini banyoda ya da odasında açıp kapatmalıyız. Bu süreç bebeğe sürekli söylenerek tekrar eden davranışı bebek öğrenir ve bebeğin mahrem alanları oluşur. Banyo ve bebek odası onun mahrem alanlarıdır ve bu sayede mahrem bölge sadece mahrem alanda açılır düşüncesi bebekte yerleşir.
- Bebeklerde utanma duygusu 1 yaş dolaylarında belirginleşir. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Bebek bu yaşta anne babanın yatak odasından ayrılmalıdır. Bu ayrılma zorla değil açıklayarak yapılmalıdır. Bebeğin odasına kapı çalınarak girilmeli ve ona bu davranış model olarak öğretilmeye başlanmalıdır. Odanıza çocuk izinsiz girdiğinde: “Odamızda giyiniyor olabiliriz, bu yüzden kapı kapalı ise tıklatıp, izin alıp içeri girmelisin.” şeklinde açıklama yapılmalıdır. Çocuk odanıza girerken kapınızı çalarak, izin alarak girmesi gerektiğini öğrenmiş olmalıdır.
- Katılımcılara: **“Tuvalet eğitimi nasıl başlar? Siz kaç yaşında nasıl başladınız? Bu süreçte ne gibi zorluklar yaşadınız?”** sorularını yöneltir ve cevaplarını aldıktan sonra açıklar: Anal dönemde (18-36 ay) -bebeğin anüsünün kasılıp gevşemeyi bilinçli şekilde yaptığı dönem- çocuk ıkmaya başladığında tuvalet eğitimine başlayacağız. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Çocuk beyin gelişimini bu aylarda tamamlar. Bebek masa altı gibi tenha yerlerde ıkmaya başlar. Zaten örtülülük ve gizlilik eğitimi verirken banyo ve kendi odasını kullanmaya alışan çocuk tuvalet ihtiyacı olduğunda banyoya gideceğini bilir. Bebeğe “tuvaletin geldi banyoya” şeklinde açıklama yaparak ve bebeğe uygun ortam sağlanarak (çocuk klozet kapağı, basamak vb.) tuvalet eğitimine başlanır. Bu süreçte dışkıyla ilgili olumsuz yorumlar yapılmamalıdır. Özel bölgesinin pis ve kirli olduğu düşüncesine kapılmamalı ve suçluluk duygusu hissetmemelidir.
- Lider katılımcılara: **“3-5 yaşlarında çocuğunuzda ne gibi farklılıklar gözlemlediniz?”** sorusunu sorar ve cevaplar alındıktan sonra: “Fallik dönem (36-60 ay) çocukların cinsiyet özelliklerini fark ettikleri dönemdir. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Bu dönemde kız ve erkek çocuklarına cinsel organları tıbbi ismiyle öğretilmelidir. Böylece çocuğun cinsel içerikli küfür etmesi engellenmiş olur” şeklinde açıklama yapılır.

- Çocuklar bu dönemde cinsel içerikli çok fazla soru sorabilir, bu sorular bizi zorlayabilir ama bu sorular geçirilmeden ve çok detaya inmeden merakını gidereceği şekilde cevaplanmalıdır. Çocuk ayıplanmamalı ve çocuğun merakını başka kişi ya da yerlerde giderilmesi engellenmelidir. Tuvalet eğitimini tamamlayan çocuğa kendi özel bölgelerini temizlemesi model alma yoluyla öğretilmeli ve bu süreçte ebeveyn başını farklı yöne çevirerek ya da gözlerini kısarak çocuğun mahrem bölgesine saygı duyduğunu göstermelidir. Böylece çocukta kendi bedenine sadece kendisi dokunabilir algısı oluşur ve bu uyarım oluşturmaz. Ama farklı vücut ısısına sahip başka bir birey dokunduğunda çocukta uyarım gerçekleşir. Çocuğa bu yaş grubunda tuvalette yalnız olunması gerektiği ve başkalarının göreceği şekilde tuvaletini yapmaması gerektiği, tuvaletin kapısını tıklatıp içeride kimse yoksa girebileceği anlatılmalıdır. Ebeveynler bu kurala kendisi uyarsa çocuk modelleme yöntemiyle daha kolay öğrenir. Tuvaletin önüne gelip kapıyı tıklatıp “içerde birisi var mı sorusu yöneltip ses gelmiyor tuvalet boşmuş girebilirim. Kapımı kapatıyorum çünkü burası özel bir alan” şeklinde çocuğa göstererek öğrenmesini sağlayabiliriz. 60. ay sonunda çocukta dokunulmazlık eğitimi tamamlanır. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir.
- Lider katılımcılara: **“Çocuklarınız 3-5 yaşlarında özel bölgesine dokunma okşama vs. hareketleri gösteriyor muydu? Siz bu durumda neler yapıyordunuz?”** sorularını yönelir ve yanıtlarını alır. Bu dönemde çocuk cinsel kimliğini fark eder ve bu fark etmeyi dokunma, elleme, sürtünme gibi masturi hareketlerle sergileyebilir. Bu süreçlerin çok normal olduğu kabul edilmeli sadece çok fazla olmasının engellenmesi için çocuğun dikkati farklı aktivitelerle dağıtılmalı ve başka alana yöneltilmelidir. Çocukta masturi hareketler devam ederse çocuğa “odana git özel bölgeneye sadece kendi odanda dokunabilirsin” şeklinde açıklama yapılır. 2-3 dk sonra kapıyı çalarak odasına girip “kendine dokunma oyunu oynadıktan sonra banyo yapmalıyız” şeklinde açıklama yapıp duş almasını sağlıyoruz. Böylece erekte geçmiş oluyor. Kafasını her seferinde yıkamak zorunda değil sadece ılık bir duş ile rahatlama ve genişleyen damarların büzülmesi sağlanmış olur. Kız çocuklarında bu erekte olma süresi biraz daha uzun sürebilir onların duşlarını 5-6 dakika yapmasını sağlamalıyız. Bu bir ceza gibi uygulanmamalıdır. Burada da örtülülük ve gizlilik devam eder, çocuk duşa götürülmeli ve kendi duşunu alması sağlanmalıdır. Bornoz /havlu giyene kadar ebeveyn dışarda kalmalıdır.
- Ergenliğin başlamasıyla beraber çocuklara tüy eğitimi, mens ve mastürbasyon becerileri model ipucu ile eş zamanlı öğretilmelidir. Bana bak benim gibi yap diyerek çocuğa model olunmalı, burada hem ebeveyn hem çocuk giyinik olmalı ve basamaklar halinde öğretildikten sonra banyoda yapması sağlanmalıdır. Bu sayede ergenin rahatlama ve mahremiyet duygusunun gelişmesi sağlanır.
- Bu açıklamalardan sonra oturum sonlandırılır.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bugün çocukların gelişim dönemleri ve özellikleri, özel gereksinimli çocuklarda mahremiyet eğitimi üzerinde konuştuk. Sizlerin de yararlanması için özel gereksinimli çocuklarda mahremiyet eğitimi metni buraya ekliyoruz. Sevgiler ☺

(Lider, özel gereksinimli çocuklarda mahremiyet eğitimi metnini zarfa koyar.)

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA MAHREMİYET EĞİTİMİ

Cinsel eğitim (0-18 ay) oral dönem dediğimiz çocuğun emme döneminde başlar. Bebek ilk 6 ay hayatta kalmak için emer. Fakat sonrasında ek gıdaya geçişle beraber güvenli bağlanma evresine geçilir ve bebek anneyi hoşnut olduğu için emer. Bebek dişi çıkmaya başladığında çok emer, emdikçe hırslanır ve annenin memesini ısırabilir. Burada mahremiyetin ilk kuralı olan nefsin kontrol etmeyi öğretmeliyiz. Ne kadar hoş olursa olsun başkasına zarar vererek hak elde edemezsin düşüncesi bebeğe öğretilmelidir.

Bebek memeyi ısırdığında bebeğin burnuna dokunup bebek ağzını açınca memeyi çıkarıp 10 saniye bebekle konuşulur: "Böyle yaparsan sana meme yok. Yemeği ısırmanın gerekiyor" sakın ama kararlı bir ses tonu ile konuşulmalı ve emzirmeye devam edilerek, bebek her ısırdığında aynı süreci tekrarlayarak bebekteki hırsın geçmesi sağlanır. "Çok isteyebilirim ama başkasına zarar vererek hak elde edemem" düşüncesi bebek henüz bu yaşlardayken oluşmalıdır.

0-18 aylarında bebeğe "örtülülük ve gizlilik" öğretilmelidir. Bebeğin altı sadece bebeğin odasında açılmalı, orada yalnız olunmalı ve oraya gidene kadar bebeğin vücudu örtülü olmalıdır. Her seferinde bebeğe "bezini değiştireceğiz odana gidiyoruz" denmeli ve başkalarının yanında altını değiştirmemeli, çocukların kıyafetlerini başkalarının yanında değiştirmemeliyiz. Bebeğin cinsel organları sevgi objesi yapmadan temizlenmeli, şaka konusu edilmemeli, göstermesi istenmemeli ve cinsel organlarına üstünlük tanımlayıcı cümle kurulmamalıdır. Çünkü bu çocuğun cinsel kimlik gelişimi açısından oldukça sakıncalıdır. Bu sebeple temizlik yaparken, pişik kremi sürerken abartıya kaçmamalı ve baskı uygulanmamalıdır. Bu şekilde bebek iyi dokunuş ve kötü dokunuş ayırımını yapmayı öğrenmiş olur. Bebek yürümeye başladığında elinden tutarak "bezini değiştireceğiz banyoya / odana" deyip bezini banyoda ya da odasında açıp kapatmalıyız. Bu süreç bebeğe sürekli söylenerek tekrar eden davranışı bebek öğrenir ve bebeğin mahrem alanları oluşur. Banyo ve bebek odası onun mahrem alanlarıdır ve bu sayede mahrem bölge sadece mahrem alanda açılır düşüncesi bebekte yerleşir.

Bebeklerde utanma duygusu 1 yaş dolaylarında belirginleşir. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Bebek bu yaşta anne babanın yatak odasından ayrılmalıdır. Bu ayrılma zorla değil açıklayarak yapılmalıdır. Bebeğin odasına kapı çalınarak girilmeli ve ona bu davranış model olarak öğretilmeye başlanmalıdır. Odanıza çocuk izinsiz girdiğinde: "Odamızda giyiniyor olabiliriz, bu yüzden kapı kapalı ise tıklatıp, izin alıp içeri girmelisin." şeklinde açıklama yapılmalıdır. Çocuk odanıza girerken kapınızı çalarak, izin alarak girmesi gerektiğini öğrenmiş olmalıdır.

Anal dönemde (18-36 ay) -bebeğin anüsünün kasılıp gevşemeyi bilinçli şekilde yaptığı dönem- çocuk ıkmaya başladığında tuvalet eğitimine başlayacağız. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Çocuk beyin gelişimini bu aylarda tamamlar. Bebek masa altı gibi تنها yerlerde ıkmaya başlar. Zaten örtülülük ve gizlilik eğitimini verirken banyo ve kendi odasını kullanmaya alışan çocuk tuvalet ihtiyacı olduğunda banyoya gideceğini bilir. Bebeğe “tuvaletin geldi banyoya” şeklinde açıklama yaparak ve bebeğe uygun ortam sağlanarak (çocuk klozet kapağı, basamak vb.) tuvalet eğitimine başlanır. Bu süreçte dışkıyla ilgili olumsuz yorumlar yapılmamalıdır. Özel bölgesinin pis ve kirli olduğu düşüncesine kapılmamalı ve suçluluk duygusu hissetmemelidir.

“Fallik dönem (36-60 ay) çocukların cinsiyet özelliklerini fark ettikleri dönemdir. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir. Bu dönemde kız ve erkek çocuklarına cinsel organları tıbbi ismiyle öğretilmelidir. Böylece çocuğun cinsel içerikli küfür etmesi engellenmiş olur” şeklinde açıklama yapılır.

Çocuklar bu dönemde cinsel içerikli çok fazla soru sorabilir, bu sorular bizi zorlayabilir ama bu sorular geçirilmeden ve çok detaya inmeden merakını gidereceği şekilde cevaplanmalıdır. Çocuk ayıplanmamalı ve çocuğun merakını başka kişi ya da yerlerde giderilmesi engellenmelidir. Tuvalet eğitimini tamamlayan çocuğa kendi özel bölgelerini temizlemesi model alma yoluyla öğretilmeli ve bu süreçte ebeveyn başını farklı yöne çevirerek ya da gözlerini kısarak çocuğun mahrem bölgesine saygı duyduğunu göstermelidir. Böylece çocukta kendi bedenine sadece kendisi dokunabilir algısı oluşur ve bu uyarım oluşturmaz. Ama farklı vücut ısısına sahip başka bir birey dokunduğunda çocukta uyarım gerçekleşir. Çocuğa bu yaş grubunda tuvalette yalnız olunması gerektiği ve başkalarının göreceği şekilde tuvaletini yapmaması gerektiği, tuvaletin kapısını tıkladıp içeride kimse yoksa girebileceği anlatılmalıdır. Ebeveynler bu kurala kendisi uyarsa çocuk modelleme yöntemiyle daha kolay öğrenir. Tuvaletin önüne gelip kapıyı tıkladıp “içerde birisi var mı sorusu yöneltip ses gelmiyor tuvalet boşmuş girebilirim. Kapımı kapatıyorum çünkü burası özel bir alan” şeklinde çocuğa göstererek öğrenmesini sağlayabiliriz. 60. ay sonunda çocukta dokunulmazlık eğitimi tamamlanır. Bu süreç özel gereksinimli çocuklarda uzayabilir.

3-5 yaş döneminde çocuk cinsel kimliğini fark eder ve bu fark etmeyi dokunma, elleme, sürtünme gibi masturi hareketlerle sergileyebilir. Bu süreçlerin çok normal olduğu kabul edilmeli sadece çok fazla olmasının engellenmesi için çocuğun dikkati farklı aktivitelerle dağıtılmalı ve başka alana yöneltilmelidir. Çocukta masturi hareketler devam ederse çocuğa “odana git özel bölgene sadece kendi odanda dokunabilirsin” şeklinde açıklama yapılır. 2-3 dk sonra kapıyı çalarak odasına girip “kendine dokunma oyunu oynadıktan sonra banyo yapmalıyız” şeklinde açıklama yapıp duş almasını sağlıyoruz. Böylece erekte geçmiş oluyor. Kafasını her seferinde yıkamak zorunda değiliz sadece ılık bir duş ile rahatlaması ve genişleyen damarların büzüşmesi sağlanmış olur. Kız çocuklarında bu erekte olma süresi biraz daha uzun sürebilir onların duşlarını 5-6 dakika yapmasını sağlamalıyız. Bu bir ceza gibi uygulanmamalıdır. Burada da örtülülük ve gizlilik devam eder, çocuk duşa götürülmeli ve kendi duşunu alması sağlanmalıdır. Bornoz /havlu giyene kadar ebeveyn dışarda kalmalıdır.

Ergenliğin başlamasıyla beraber çocuklara tüy eğitimi, mens ve masturbasyon becerileri model ipucu ile eş zamanlı öğretilmelidir. Bana bak benim gibi yap diyerek çocuğa model olunmalı, burada hem ebeveyn hem çocuk giyinik olmalı ve basamaklar halinde öğretildikten sonra banyoda yapması sağlanmalıdır. Bu sayede ergenin rahatlaması ve mahremiyet duygusunun gelişmesi sağlanır.

7. OTURUM

Oturumun Amaçları

- Özel gereksinimli çocuğun oyun yolu ile iletişim becerisi kazanmasını sağlamak,
- Ailelerin çocukları ile verimli zaman geçirmelerini sağlamak.

Materyal

- Her oyuna göre malzemeler
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Lider katılımcılara bu açıklamaları yapar:

Aile içi iletişimde çocuğun temel bakım ihtiyaçlarından sorumlu olmanın yanında anne ve babanın; çocuğun davranışlarının biçimlenmesi ve olumlu davranışlar oluşturmasında da önemli rolü bulunmaktadır. Anne ve baba, doğum öncesi dönemden başlayıp çocuğun hayatında etkisini sürdüren önemli kişilerdir. Çocuk en temel davranış örneklerini ailede kazanır. Anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı ilişki oluşması için ilk olarak anne ve babanın arasında sağlıklı ilişkinin kurulmuş olması önemlidir. Bu olumlu yapıda kurulan aile yaklaşımları ise aralarında başarılı ve etkili bir iletişimin kurulmasını sağlamaktadır. Anne ve babanın çocukla empati kurabilmesi için, kendilerini çocuğun yerine koyarak düşünmeleri, onu doğru algılayarak hissettiklerini hissetmesi ve bunu çocuğa iletmeleri gerekmektedir. Ebeveyn çocuk iletişimde, çocuğu kabul etmemenin nedeni her ne olursa olsun ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişim ve ilişki olumsuz etkilenmektedir.

- Lider katılımcılara “Çocuklarınızla oyun oynar mısınız?” “Hangi oyunları oynarsınız?” sorusunu yöneltir. Gelen cevaplar üzerinden bir değerlendirme yaparak çocuklarıyla en etkili iletişim yönteminin oyunlar olduğunu söyler. Montessori der ki: “Oyun çocuğun işidir.” Montaigne'nin dediği gibi: “Oyun çocuğun tek gerçek uğraşdır.” Oyunlar çocukların gelişimlerine katkı sağlayıp, kendilerini ifade etmelerine destek olur.
- Lider katılımcılara aşağıdaki oyunları evde etkili iletişim için kullanabileceklerini belirterek oturum esnasında üyeler tarafından seçilen 3 oyunun oynanması sağlanır.

1) Oyun Adı: Bakmadan Bul

Amaç ve Kazanımlar: Farklı Nesneleri Kullanarak Eşleştirme Becerilerini Kavrayabilme

Malzeme Listesi: Evde Bulunan ve Çift Olan Eşyalar (kaşık, mandal ,çorap ,patates...) , 2 torba

Süreç (Uygulama Basamakları) : Evde Bulunan eşyalar birer birer 2 ayrı torbaya konur. Aile üyelerinden bir tanesi ebe olarak seçilir. Ebe olan aile üyesi torbaların birinden bir eşya çeker, bu eşyanın ne olduğunu söylemesi istenir. Söyledikten sonra diğer torbaya elini daldırıp, bakmadan el yordamıyla o eşyanın eşinin bulmaya çalışır. Sırayla diğer üyeler de bir

torbadan çektikleri eşyanın eşini diğer torbada bakmadan el yordamıyla hissederek bulmaya çalışır.

2) Oyun Adı: Nesi Var

Amaç ve Kazanımlar: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Malzeme Listesi : Ortamda bulunan herhangi bir nesne

Süreç (Uygulama Basamakları) : Aile üyelerinden biri ebe seçilir ve odanın dışında bekletilir. Odanın içinde olanlar bir nesne kararlaştırır ve onun özellikleri belirlenir. Ebe içeri girince diğer aile üyelerine Nesi Var? Sorusunu sorar. Aldığı ipuçları ile o nesnenin ne olduğunu tahmin etmeye çalışır. Bilenler alkışlanır ve sıradaki ebe ile oyun sürdürülür.

3) Oyun Adı: Kaybolan Nesneyi Bulma

Amaç ve kazanımlar : Algıladıklarını Hatırlar

Malzeme Listesi: Evde bulunan çeşitli Nesnelere (anahtar, kumanda, kalem...)

Süreç (Uygulama Basamakları) : Aile üyelerinden bir tanesi masaya çeşitli nesnelere koyar ve diğer aile üyelerinin bir süre bu nesnelere bakmasını ister. Baktıktan sonra gözlerini kapatmaları istenir. Oyunu yöneten aile üyesi bir nesneyi masadan alır ve gözlerini açmalarını ister. Daha sonra masanın üzerindeki nesnelere bakarak eksik nesneyi söylemelerini ister. Süreç bu şekilde devam eder.

4) Oyun Adı: Sesini ıkar

Amaç ve kazanımlar: Nesne ve varlıkları gözlemler.

Malzeme Listesi: Torba, daha önceden hazırlanmış hayvan resimleri (isimlerinin) olduğu kartlar.

Süreç (Uygulama Basamakları) : Çeşitli hayvan isimleri (resimleri) torbaya atılır. Aile üyeleri sırayla torbadan birer kart ekerler. Her birey çektiği karttaki hayvanı sesi ve hareketleriyle canlandırır. Süreç bu şekilde devam eder.

5) Oyun Adı : Bul ve Yerleştir

Amaç ve Kazanımlar: Mekanda konumla ilgili yönergeyi uygular.

Malzeme Listesi : Karton , Evde bulunan çeşitli Nesnelere (kalem, kaşık, muz, mandal, elma vb.)

Süreç (Uygulama Basamakları) : Bir kartonun üzerine evde bulunan nesnelere (kalem, kaşık, muz, mandal, elma vb.) nesnelere resmi çizilir. Çocuktan bu nesnelere uygun yerlere yerleştirmesi istenir.

6) Oyun adı : Üfle ve Yerleştir

Amaç ve Kazanımlar: Nesne kontrolü gerektiren hareketleri yapar.

Malzeme Listesi : Karton bardaklar,10 adet Misket haline getirilmiş pamuk, pipet.

Süreç (Uygulama Basamakları) : Birden fazla bardak masaya yatay şekilde konur. Daha önceden misket haline getirilen pamuklar , pipet yardımı ile üflenerek bardaklara yerleştirilmeye çalışılır.

7) Oyun Adı: Eşini Bulma

Amaç ve Kazanımlar : Nesne ve varlıkları özelliklerine göre gruplar.

Malzeme Listesi : Üzerinde aynı resimlerin olduğu kart çiftleri.(Kağıt kalem yardımıyla nesnelere çizilebilir)

Süreç (Uygulama Basamakları) : Önceden hazırlanan kartlar masaya ters bir şekilde yerleştirilir. Oyuncular sırayla kartları ters çevirir ve eşlerini bulmaya çalışırlar. Bütün kartlar eşlenince oyun sona erer.

8) Oyun Adı : Banda Balon Tuturma

Amaç ve Kazanımlar: Mekanda konumla ilgili yönergeleri uygular, Nesne kontrolü gerektiren hareketleri yapar.

Malzeme Listesi : Koli bandı,balonlar

Süreç (Uygulama Basamakları) : Daha önceden şişirilmiş balonlar bir kutuya konur. Evin içerisinde herhangi bir bölüme yere paralel olacak şekilde bant gerilir. (masa veya sandalye ayakları kullanılabilir) .Balon dolu kutu ile bant arasında 2-3 metre mesafe olur. Oyuncular ellerine balon alırlar ve bandın alt tarafından balon banda tutturulur. Daha sonra tekrar kutudan balon alır ve gelerek banda takar. Bu şekilde toplar bitene kadar oyun devam eder.

9) Oyun Adı : Kaybolan Nesneyi Bul

Amaç ve Kazanımlar: Küçük kas kullanımı gerektiren hareketleri yapar

Malzeme Listesi : Tak Çıkar Parçaları, İçi Tahıl (mısır, bulgur ,pirinç..) kum , kum veya taş dolu bir kap

Süreç (Uygulama Basamakları) : Tak çıkar parçaları daha önceden hazırlanan kum dolu kabın içerisine saklanır. (meyve tak çıkarları, hayvan tak çıkarları...) Oyuncuların kabın içerisine gizlenen parçayı elleriyle bulup uygun yere takmaya çalışırlar. Oyun Bütün parçalar yerleştirilince sona erer.

10) Oyun Adı: Renk Bulma

Amaç ve Kazanımlar: Renkleri Tanır

Malzeme Listesi : Karton (Mukavva)

Süreç (Uygulama Basamakları): Kartonun ortasına oyunculara dönük şekilde iki tane el çizilir. Kartonun etrafına ise çocuğun gelişim düzeyi göz önünde bulundurularak daireler çizilir ve bu daireler farklı renklere boyanır. 2 oyuncu kartona ellerini yerleştirecek şekilde karşılıklı olarak otururlar. Oyunu yöneten kişinin yönergelerine uygun olarak ellerini ortadan kaldırarak söylenen renge koyarlar. Süreç bu şekilde devam eder.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bu oturumda aile içi iletişimi güçlendirebileceğini düşündüğümüz eğitsel oyunları konuşup, birkaçını oynadık. Sizlerin de yararlanması için oyunları açıklayan metni sizlerle paylaşıyoruz. Sevgiler ☺

(Lider, oyunları açıklayan metni zarfa koyar.)

8.OTURUM

Oturumun Amaçları

- Engellilerin ve ailelerinin sahip olduğu sosyal, hukuki, ekonomik ve eğitimle ilgili hakları konusunda velilerin bilgilenmesini sağlamak,
- Psikolojik sağlamlığı ve anne-baba stres düzeylerini ölçmek,
- Psiko eğitim süreci hakkında genel değerlendirme yapılması ve süreci sonlandırmak.

Materyaller

- Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği
- Anne Baba Stres Ölçeği
- Bilgi mektubu, zarf

SÜREÇ

- Grup lideri engelli hakları konusunda velilere sahip oldukları konusunda sorular yöneltir: **“Engelli bireylerin ve ailelerinin sahip olduğu hakları biliyor musunuz ve bunlar nelerdir?”**
- Lider paylaşımları aldıktan sonra üyelere engelli hakları konusunda bilgilendirme yapar.

Engellilere Verilen Maaşlar ve Düzenli Yardımlar

Engelli kişilere maddi olarak sağlanan olanakları genel olarak 3 başlık altında toplamak mümkündür. Buna göre;

1. Engelli Aylığı (2022 Aylığı) Bağlanması:

2022 maaşı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı(SYDV) tarafından en az %40 ve üzeri engel oranı bulunan, kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kurumlarından (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) hiçbirine tabi olmayan ve muhtaçlığı ilgili SYDV'ler tarafından belgelenen 18 yaşından büyük engellilere ya da 18 yaşından küçük engelli yakını bulunanlara verilen maddi bir haktır. Bu koşulları taşıyanlar bulunduğu yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na başvuru yaparak 2022 sayılı yasa gereğince aylık bağlanmasını talep edebilirler. Başvuru sonrası gelir kriterleri değerlendirilir. Hanenin toplam gelirini (menkul-gayrimenkul), hanede ikamet eden kişi sayısına bölündüğünde net asgari ücretin üçte birini geçmemesine dikkat edilir. 2022 engelli maaşları aylık olarak verilmektedir. 2022 aylığında engelliler için engel oranına göre 2 kademe söz konusudur: %40 ila %69 arasında engel oranına sahip engelli maaşı ve %70 ve üzeri engel oranına sahip engelli maaşı %70 ve üzeri engel oranına sahip engelliler %40 – %69 engel oranına sahip engellilere oranla daha yüksek aylık almaktadırlar. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan bir gelir veya aylık hakkından faydalananlar, isteğe bağlı prim ödeyenler, tarım sigortalısı ile birlikte kuruma prim ödeyenler engelli aylığı alamamaktadır.

2. Muhtaç Aylığı Bağlanması:

27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Vakıflar Yönetmeliği" hükümleri gereğince muhtaç aylığı bağlanabilmektedir. Muhtaçlık aylığı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından annesi ya da babası olmayan 18 yaş altı muhtaç çocuklar ile %40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara;

1. Sosyal güvencesi olmaması,
2. Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması (Evde bakım ücreti veya 2022 sayılı kanundan aylık alanlar da başvuramazlar.)
3. Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,
4. Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi şartı ile bağlanabilir.

3. Evde Bakım Ücreti Verilmesi: Evde Bakım Aylığı

Evde bakım aylığı Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı tarafından %50 ve üzerinde engel oranı olup engelli sağlık kurulu raporunda "Ağır Engelli" ibaresi bulunan ve başka bir birey olmadan kendi bakımını üstlenemeyecek engelliler için engellinin bakımını üstlenen kişilere nakit olarak verilen bir destektir.

Sosyal güvencesi olsun veya olmasın, her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının üçte ikisinden daha az olan bakıma muhtaç engellilere, resmi veya özel bakım merkezlerinde ya da ikametgâhlarında bakım hizmeti verilmesi devletçe sağlanmaktadır.

4. Ölen Anne ve Babalarının SGK Güvencesinden Yararlananlar İçin;

Böyle bir durumda malullük oranı önemli olmaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 34. maddesi uyarınca;

a. Anne veya babaları ölmüş, %60 ve üzeri oranında malul olduğu anlaşılan çocuklara, ölen anne veya babasının 5510 sayılı kanun uyarınca hesaplanan aylığının %25'i oranında aylık bağlanmaktadır. Bu madde kapsamında yer alan çocuklar bu aylıktan ömür boyu yararlanabilmektedir. Bu aylıktan yararlanmak isteyenlerin %60 oranının üzerinde malul olması, 2022 maaşı almıyor olması ve sigortalı olarak çalışmaması gerekmektedir.

b. %60 oranının altında malul olan çocuklarda Bu durumda 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklarına %25, yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızlarının, her birine aylığın %25'i oranında aylık bağlanmaktadır.

Engelliler İçin Vergi İndirimleri ve Muafiyetleri

1. Gelir Vergisinde Engelli İndirimi

Engelli indirimini Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından gelir vergisine tabi ücretli çalışan ya da serbest meslek kazancı elde eden engelliler ile ailesinde ücretli çalışan ya da serbest meslek kazancı elden eden bakmakla yükümlü olduğu engelli bulunan engelli yakınlarına ve ayrıca basit usulde vergilendirilen engellilere sağlanan, engellinin engel oranına göre aylık belli bir miktar paranın gelir vergisinin matrahından düşürölmesi şeklinde uygulanan dolaylı bir maddi kazançtır. Vergi indirimini ile engelliler ve engelli yakınları normal şartlarda ödemesi gerekenden daha az gelir vergisi öderler. Bu, ücretlilerde brüt maaştan daha az kesinti yapılarak net maaşın daha yüksek olmasını sağlarken serbest meslek kazancı elde edenlerde yıllık olarak verilen gelir vergisi miktarının daha düşük verilmesini sağlar.

2. Araç Alımında ÖTV Muafiyeti

ÖTV'siz araç alımı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından satın alacağı araca engele uygun ek donanım yaptıracak malul ve engelliler ya da %90 ve üzeri herhangi engeli bulunan malul ve engelliler için 0 km araç alımlarında Özel Tüketim Vergisi'nin ödenmemesi şeklinde uygulanan bir vergi muafiyetidir. Engelliler için uygulanan ÖTV muafiyeti 5 yılda bir engellinin aracı ilk satın alışında uygulanır. Yani engelli vatandaşlar 5 yılda bir olacak şekilde yeni bir ÖTV'siz araç alabileceklerdir.

3. Özel Araç ve Gereçlerde KDV Muafiyeti

KDV Muafiyeti Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından engel oranı ve türü ne olursa olsun tüm engellilere eğitimleri, meslekleri, günlük yaşamları için özel üretilmiş araç ve gereçler, engellilerin toplumsal hayata katılımı arttıracak ve engelinin verdiği dezavantajı ortadan kaldırmaya yönelik ürünlerin satın alınmasında KDV ödenmemesi şeklinde uygulanan bir vergi muafiyetidir. Dikkat edilmesi gereken konu KDV'den engelli bireylerin satın alacakları tüm mallar istisna edilmemiştir. Sadece engeline uygun üretilmiş araç ve gereçlerin (baston, kabartma klavye, protez vb) satın alımında KDV muafiyeti uygulanmaktadır.

4. Motorlu Taşıtlarda MTV Muafiyeti

Motorlu taşıtlar vergisi muafiyeti Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından engellilerin adına tescil edilen motorlu taşıtlarda normal şartlarda senede 2 kere motorun hacmine göre alınan MTV'nin ödenmemesi şeklinde uygulanan engellilere özel bir vergi muafiyetidir. Engelli kişiler MTV muafiyetinden yararlanmak için vergi dairesi müdürlüklerine başvurmalıdırlar. MTV muafiyetinde Motorlu taşıtın motor hacminin ve engelli bireyin özür oranı ve türünün bir önemi bulunmamaktadır.

5. Konutlarda Emlak Vergisi Muafiyeti

Emlak vergisi muafiyeti belediyeler tarafından yüz ölçümü 200 m²'yi geçmeyen ve tek meskeni olan (meskende hissesi bulunabilir ya da meskenin sahibi olabilir) engelliler için emlak vergisinin %0 oranlı olarak ödenmesi (yani ödenmemesi) şeklinde uygulanan bir vergi muafiyetidir. Bu haktan yararlanmak isteyen engelli vatandaşlarımız engelli sağlık kurulu raporları ile birlikte bağlı buldukları belediyeye başvurabilirler. Emlak vergisi istisnasından yararlanmak için engellinin konutu mesken olarak kullanması gerekmektedir. Yazlık ya da kışlık olarak kullanılan konutlar bu vergi istisnası kapsamına girmemektedir.

6. İthal Edilen Araç ve Gereçlerde Gümrük Vergisi Muafiyeti

Engellilerin kullanımına ait yurt dışından ithal edilecek özel araç ve gereçler Gümrük Bakanlığı tarafından gümrük vergisinden istisna edilmiştir. Eşyalar engellilerin özel menfaati ve diğer bireyler ile arasında bulunan dezavantajlı durumu ortadan kaldırmak için engelli bireylerin kendisi ya da kamu yararına çalışan dernek ya da bu gibi kuruluşlarca getirilebilmektedir. İthal edilebilecek eşyalar şunlardır: engel türüne göre özel üretilmiş araç ve gereçler; hareket ettirici donanımı bulunan motorlu veya motorsuz koltuklar, bisiklet, motosiklet ve motor hacmi 1600 CC'yi aşmayan binek otomobiller; engel oranı ve türü nedeniyle el ayak fonksiyonunu tamamen yitirmiş engelliler tarafından bizzat kullanılmayacak; fakat 3. dereceye kadar olan bir yakını tarafından kullanılacak motor hacmi 2500 CC'ye kadar olan taşıtlar (binek otomobiller ve arazi taşıtları hariç).

Engelliler İçin Kamu Kurumları Tarafından Sağlanan İndirim ve Haklar

1. Engelli Kimlik Kartı Hakkı

%40 ve üzeri engeli bulunan engelli bireylerden isteyenler buldukları yerdeki Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile İl Müdürlüğüne veya buldukları yerdeki Sosyal Hizmet Merkezi'ne başvurarak kendileri için engelli kimlik kartı çıkarabilirler. Engelli kimlik kartları engelli vatandaşların mevzuatta yer alan tüm kamu ve özel yardımlardan hızlı bir şekilde yararlanması için kullanılmaktadır. Engelli kimlik kartları sağlık kurulu raporu yerine geçmemekle birlikte engellilere indirim uygulanan yerlerde engelli sağlık raporu yerine ibraz edilmesi daha çabuk ve kolay olduğundan engelli vatandaşlarımız için kullanılması tavsiye edilmektedir.

2. Belediye Engelli İndirimleri

Türkiye'deki belediyeler tarafından engelli vatandaşlara su, toplu taşıma araçları, vapur vb. hizmetlerde indirim yapılmakta, özellikle toplu taşıma hizmetleri ücretsiz sunulmaktadır. Her belediye için indirim oranları ve başvuru şartları farklılık göstermektedir. Hangi koşullarda hangi hizmetlere ne kadar indirim yapıldığını öğrenmek ve indirimden faydalanmak için belediyenize başvurunuz. İşe belediyenizi arayarak engelliler için hangi tür hizmet ve indirimlerin yapıldığını sormakla başlayabilirsiniz.

3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Engelli Yardımları

Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından engelli bireylere çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Engellilerin bulunduğu hanede kişi başına düşen gelir SYDV muhtaçlık sınırını geçmiyorsa engelli vatandaşlar SYDV yardımlarından faydalanabiliyor. SYDV'lerin engellilere özel engellerine yönelik ücretsiz tekerlekli sandalye, protez, konuşma ve işitme cihazı verilmesi yardımları olduğu gibi gıda, barınma ve nakdi yardımları da bulunuyor.

4. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları Engelli İndirimi

TCDD engelli kişilere tüm hatlarda, yüksek hızlı trenler de dahil, ücretsiz ulaşım hakkı sağlamaktadır. Engeli kimlik kartını ibraz ederek bu ulaşım türünden ücretsiz yararlanabilir, %50 ve üzeri ağır engelliler için ise engelli ile birlikte engellinin refakatçisine de ulaşımından ücretsiz faydalanabilir. TCDD indiriminden faydalanmak için TCDD'nin bilet satış noktalarına engelli olduğunuzu resmi bir belgeyle kanıtlamanız gerekiyor.

5. Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) Engelli Hakları

Kredi Yurtlar Kurumu tarafından %40 ve üzeri engeli bulunan engellilere burs ve yurt başvurularında öncelik tanınmaktadır. Kredi Yurtlar Kurumu'nun son yapılan modern binaları engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak dizayn edilmektedir. Öğrenim ve katkı kredilerinin geri ödenmesinde “çalışamaz” ibareli raporu bulunan engellilerin borçları tamamen silinmekte, diğer engellilerde ise alınan öğrenim ve katkı kredisinin üzerine Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ne (TEFE) göre eklenen faizin %50'si indirilmektedir.

6. Devlet Tiyatroları Engelli İndirimi

Engelli vatandaşlar Devlet Tiyatroları tarafından gösterime giren oyunları ücretsiz izleyebilmektedirler. Bulduğunuz yerde devlet tiyatrosu var ise Devlet Tiyatroları Genel Program sayfasından bulunduğunuz yerde hangi oyunların sergilendiğini takip edebilirsiniz.

7. Müze ve Ören Yerlerine Girişte Engelli İndirimi

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından işletilen müze ve ören yerlerine girişler “Müze ve Ören Yerlere Girişlerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönerge” gereği engelli ve yanındaki bir refakatçisine ücretsiz sunulmaktadır. Hizmetten ücretsiz faydalanmak engelli kimlik kartının gösterilmesi yeterlidir.

8. Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları Ve Tabiat Parklarına Girişte Engelli İndirimi

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından işletilen milli parklar, tabiatı koruma alanları ve tabiat parklarına girişte engelli olduklarını gösterir kimlik ya da belgelerini ibraz etme koşuluyla engellilerden ücret alınmamaktadır. Çadır ve karavan yeri ücretleri ise %50 indirimli olarak uygulanmaktadır.

Engelliler İçin Özel Şirketler Tarafından Sağlanan İndirim ve Haklar

1. Şehirler Arası Otobüs Şirketlerinde Engelli İndirimi

Şehirler arası otobüs yolculuğu yapacak %40 ve üzeri engelliler için tüm şehirler arası otobüs yolculuğu hizmeti veren şirketler tarafından Karayolları Taşıma Yönetmeliği'ne göre normal bilet fiyatları üzerinden %30 indirim yapılmaktadır. Bu engelliler adına yönetmelikle belirlenmiş kanuni bir haktır ve sık karşılaşıldığı üzere otobüs şirketlerinin “Engellilere indirimimiz yok.” deme hakları bulunmamaktadır.

2. THY Engelli İndirimi

%40 ve üzeri rapor oranına sahip engellilere Türk Hava Yolları tarafından tüm iç hat uçuşlarındaki %20-promosyon ücretleri dışındaki- dış hat uçuş ücretlerinde %25 indirim uygulanmaktadır. Biletin satış ofisinden alınması gereklidir, internet üzerinden yapılan alışverişlerde indirim geçerli olmamaktadır. Engelliler bu indirimden engelli kimlik kartlarını veya engelli sağlık kurulu raporlarını veyahut engelli ibareli nüfus cüzdanlarını ibraz ederek yararlanabilmektedirler. Ayrıca 24 saat önceden talep edilmesi halinde engelliler için tekerlekli sandalye de sağlanmaktadır.

3. Telekomünikasyon Engelli İndirimleri

Ülkemizde 3 büyük cep telefonu operatörü Turkcell, Vodafone ve Türk Telekom tarafından engelli vatandaşlara özel indirimli cep telefonu tarifeleri ve cep telefonu hizmetleri çıkarılmaktadır.

4. Türk Telekom Engelli İndirimi (Sosyal Tarife)

%40 ve üzeri rapor oranına sahip engelli bireyler ya da 1. Derece yakınları için çeşitli indirimler uygulanmaktadır 444 0 375 numaralı telefondan bilgi alabilirsiniz.

5. İnternet Tarifeleri Engelli İndirimleri

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun (BTK) yaptığı çalışma sonucunda 2012 Şubat ayından itibaren ülkemizdeki tüm internet servis sağlayıcıları tarafından internet ücretlerinde %40 ve üzeri özür oranı bulunan engellilere özel %25 indirim sağlanmaktadır. Ayrıca engellilere özel çeşitli internet tarifesi kampanyaları düzenlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için servis sağlayıcılarının internet sitelerinden bilgi alabilirsiniz.

Engellilerin İstihdamına Yönelik Haklar

1. Devlet Personel Başkanlığı Engelli Memur Alımları

ÖSYM'nin yaptığı Engelli E-KPSS ile Devlet Personel Başkanlığı tarafından kamuya engelli alımları yapılmaktadır. %40 oranında sağlık kurulu raporu ile başvurularını ÖSYM'ye yapabilirler. İlköğretim, ortaöğretim, lise, üniversite mezunu kişiler E-KPSS'ye girebilir.

2. Özel Sektör ve Devlet Kurumlarına Engelli Personel Alımları

2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu'na göre 50 ve daha fazla işçi çalışan kamu sektörü işyerlerinin en az %4, özel sektör işyerlerinin ise en az %3 oranında engelli istihdam etmesi yasal zorunluluktur. Engellilerin istihdamı Türkiye İş Kurumu tarafından ilgili işverenlere sağlanmaktadır. Ayrıca %3'lük yasal kotasının üzerinde engelli personel çalıştıran özel şirketlerin fazladan çalıştırdıkları engelli personele ait sigorta primleri devlet tarafından yatırılmaktadır.

Engellilerin Eğitime Yönelik Haklar

1. Özel Eğitim Hakkı

Özel eğitime ihtiyacı olup olmadıkları Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından belirlenen engelliler tüm şehirlerdeki engelliler için kurulmuş özel eğitim okullarında engel grubuna göre eğitim görebilmektedirler. Özel eğitim okulları ülkemizde birçok il ve ilçede özel kişiler tarafından kurulmuş olup bu okulların giderleri her engelli öğrenci adına Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Bulduğunuz yer veya en yakın yerdeki özel eğitim okullarını öğrenmek için bağlı bulunduğunuz belediye ya da valilik/kaymakamlıktan bilgi alınabilirsiniz. Ayrıca Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk, Engelli ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı'ndan da yönlendirme alınabilir.

2. Özel Eğitime Gereklik Duyan Öğrencilerin Okullara Ücretsiz Taşınması

Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı işbirliği ile özel eğitim sınıfına devam eden engelli öğrencilerin toplu taşıma araçlarıyla taşınması ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Ücretsiz taşıma hizmetinden yararlanmak isteyen aileler çocuklarının devam ettiği özel eğitim sınıfının bağlı bulunduğu okullarına başvurmalıdır.

Kaynaştırma/bütünleştirme eğitimindeki öğrencilere ücretsiz servis imkanı sağlanmamaktadır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin servis imkanı sağlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

3. MEB ve ÖSYM Sınavlarında Engelliler İçin Sağlanan Kolaylıklar

Üniversite giriş sınavları, E-KPSS gibi sınavlarda engelli öğrenciler için uygun ortam oluşturulmakta, sınava giren kişinin engel türüne göre soru kitapçıkları düzenlenmektedir. Engelli bireyin sınavı rahat bir şekilde geçirebilmesi her türlü ek tedbir alınmaktadır. Örneğin görme engelliler için Braille Alfabeti ile yazılmış soru kitapçıkları ve 30 dakika ek süre verilmekte, ortopedik engeli olan öğrenciler için asansörlü binalar tahsis edilmekte ya da sınava zemin katta girmesi sağlanmaktadır. Üniversiteye giriş sınavlarında engelli öğrenciler "özel tür" olarak değerlendirilip engelli öğrencilere ek puan verilmektedir.

- Grup lideri üyelere hangi haklardan yararlandıklarını sorar ve paylaşımlar alınır.
- Daha sonra grup lideri son testleri üyelere dağıtır ve bitirildiğinde teslim alır.
- Bütün katılımcılara birer tane kağıt verildikten sonra lider şu açıklamayı yapar: **“Bugün programımızın son oturumunu yaptık. Burada bazen bilgi paylaşımında bulunduk, bazen duygularımızı paylaştık, birbirimizi tanıdık, kendimizi ifade ettik. Şimdi sizlere dağıtacağım kağıtlara isimlerinizi yazmanızı istiyorum.”**
- Herkes ismini yazdıktan sonra şöyle devam eder: **“İsimleri yazmayı bitirdiysek herkesin kağıdını sağ taraftaki arkadaşına vermesini istiyorum. İsmimizi yazdığımız kağıt bize geri gelene kadar bu şekilde devam edeceğiz. Elimize gelen kağıda da üstünde ismi yazan arkadaşımızda gördüğümüz olumlu özellikleri, iyi dilekleri yazacağız. Amacımız buradan güzel hislerle ve güçlenmiş olarak ayrılmak. İsterseniz şimdi kağıtları dolaştırmaya başlayabiliriz.”**
- Tüm dolaşım tamamlandıktan sonra, herkes kağıdını okur ve paylaşımda bulunmak isteyenler söz alırlar.
- Grup lideri, süreç ile ilgili tüm üyelere geribildirim alıp son konuşmasını yapar, her bir üyeye teşekkür edip psikoeğitim programını sonlandırır.

BİLGİ MEKTUBU

Değerli Veli,

Bugünkü son oturumumuzda engellilerin ve ailelerinin sahip olduğu sosyal, hukuki, ekonomik ve eğitimle ilgili hakları konusunda bilgilendirmede bulunuldu. 8 haftalık süreçle ilgili duygu ve düşünce paylaşımında bulunduk. İlk oturumda olduğu gibi, son oturumda da ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarını ve stres düzeylerini belirlemek için ölçek uyguladık. Sizlerin de yararlanması için engelli bireylerin ve ailelerinin sahip olduğu haklar ile ilgili metni sizinle paylaşıyoruz. Umarız bilgi mektuplarımız, oturuma katılamayan siz değerli velimize yararlı olmuştur. Sevgiler ☺

(Lider engelli bireylerin ve ailelerinin hakları metnini zarfa koyar.)